

A. Siimon

EESTI NSV KOHALIKUD
KÜLMAKINDLAD
PUUVILJASORDID

2/28716

A-20986 VI
EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
POPULAARTEADUSLIK SARI

A. SIIMON,
PÕLLUMAJANDUSTEADUSTE DOKTOR

EESTI NSV
KOHALIKUD KÜLMAKINDLAD
PUUVILJASORDID

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1955

U

2

Tartu Riikliku Ülikeeli
Raamatukogu
28716

SISSEJUHATUS

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIX kongress seadis ülesandeks suurendada 1955. aastaks puuvilja- ja marjaaedade pindala kolhoosides 70% võrra ning tõsta tunduvalt puuvilja- ja marjakultuuride viljakust.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee septembripleenum omakorda kohustas tarvitusele võtma abinõusid puuvilja- ja marjaistanduste laiendamiseks ning saavutama uute puuvilja- ja marjaaedade rajamise plaanide tingimusteta täitmine.

Uute suuremate puuviljaaedade rajamisel on väga oluline istutatavate sortide valik.

I. V. Mitšurin on korduvalt rõhutanud kohalike sortide suurt tähtsust ning soovitab eri puuviljakasvatuse rajoonides aretada kohalikke sorte, mis oleksid kohanenud kohalikele ilmastiku- ja mullastikutingimustele.

Kohalike sortide suurt tähtsust tõendavad ka tähelepanekud Eesti NSV-s, kus kohalikud aretised osutusid 1939/40. aasta külmal talvel külmakindlamateks. Samuti on Eesti NSV Teaduste Akadeemia Taimekasvatuse Instituudi Polli filiaali pomoloogia-aias viimastel aastatel teostatud uurimiste tulemused näidanud, et võrdsetes kasvutingimustes ja võrdse agrotehnika juures on kohalikud aretised osutunud viljakamateks ja neil on vilja kandmise perioodilisuse nähtused harvemad kui võõrsortidel.

Käesolevas raamatus on toodud kohalike sortide pomoloogilised kirjeldused ühes nende majanduslike iseloomustustega selles ulatuses, kuivõrd vastavaid andmeid ühe või teise sordi kohta on seni olemas. Samuti on toodud pomoloogilised kirjeldused üksikute vanemate sortide kohta, mida Eestis on kasvatatud juba aastasadu, kuid millede päritolu ei ole võimalik puudulike andmete tõttu kindlaks teha. Ühe või teise kirjandusliku allika alusel võib aga siiski oletada nende sortide kohalikku päritolu.

Olemasolevate kohalike sortide omaduste uurimine on käesoleval ajal vastavates uurimisasutustes teoksil. Sellepärast oleks eriti tervitatav, kui lugejad ka oma arvamusi ühe kui teise kohaliku sordi kohta avaldavad, sest sel teel saadakse kiiremini selgusele ühe või teise kohaliku sordi laabumise kohta erinevates rajoonides. Märkused palutakse saata aadressil: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Taimekasvatuse Instituudi Polli filiaal, Nuia.

EESTI NSV KOHALIKEST VILJAPUUSORTIDEST JA NENDE TÄHTSUSEST PUUVILJANDUSE ARENDAMISEL

Puuviljandus Eesti NSV-s sai väga raske kaotuse osaliseks 1939/1940. a. pakase talve läbi, millal temperatuur kohati langes kuni 42° alla nulli, mille tagajärjel hävis õunapuudest 68%, pirnipuudest 87%, ploomipuudest 86% ja kirsipuudest 81%. Fašistliku okupatsiooni ajal vähenes viljapuude arv veelgi ning järele jäi neid ainult väga vähesel määral. Suure külma tagajärjel tekkinud katastroof pani meie puuviljakasvatajaid tõsiselt mõtlema, kas Eesti NSV on üldse sobiv koht puuvilja kasvatamiseks ning kas uute puuviljaaedade rajamisel on mõtet.

Analüüsides Eesti NSV geograafilist asendit, meteoroloogilisi elemente, mullastiku keemilist koostist ja selle füüsikalisi omadusi, mis on põhiteguriteks edukaks puuviljakasvatuseks ja uudisaretistel nende omaduste väljakujundamiseks, näeme, et Eesti NSV territoorium on ümbritsetud väga suure ulatuses merega, mis muudab talved pehmemaks, pidurdab temperatuuride suuri kõikumisi ja suurendab õhu relatiivset niiskust.

Meteoroloogilisi elemente lähemalt vaadeldes näeme, et temperatuur, mis etendab taimekasvatuses tähtsat osa, on normaalsetel aastatel kõige külmemal talvekuul — veebruaris — keskmiselt $-5,9^{\circ}$ C ja suvel kõige kuumemal kuul juulis on keskmine temperatuur $+16,8^{\circ}$ C. Viljapuude kasvule ja viljade valmimisele avaldab olulist mõju temperatuuri jaotus üksikute kasvukuude järgi. Pikaajalised tähelepanekud näitavad, et Eesti NSV-s valmivad kõrgeväärtuslike omadustega õunad, kirsid, ploomid ja varavalmivad pirnid, kuna hilised, sulava lihaga pirnid jätavad maitse poolest soovida. Teiseks tähtsaks kasvuteguriks on niiskus. Eesti NSV-s on aasta keskmine sademete hulk 550 mm, millest piisab normaalsetel aastatel kõikide levinud puuviljaliikide kasvatamiseks ja viljade valmimiseks. Samuti on normaalsetel aastatel küllaldaselt päikesepaistelisi tunde (aprillis 129, mais 263,3, juunis 263,4, juulis 206,5, augustis 215,5, septembris 114,5 tundi), mis võimaldavad viljade valmimist ja sügisel viljapuude kasvu lõpetamist. Keskmine aastane päikesepaisteliste tundide arv Eesti NSV saartel ulatub üldiselt 1800-ni ja mandril 1600-ni. Päevade arv, kus keskmine ööpäeva temperatuur on üle 5° C (mil tavaliselt toimub taime vegetatsiooniperiood), on Eesti NSV saartel ja läänerannikul 195 päeva, kuna mandri kesk- ja idaosas ulatub see 175-ni. Uurimused on näidanud, et õrnematele ploomi- ja pirsisortidele on nende vilja valmimiseks ja korralikuks kasvu lõpetamiseks tarvilik 190 päeva ööpäevase temperatuuriga üle 5° C. Seega osutuvad Eesti NSV saared ja lääneranniku rajoonid soodsaks kohaks pirnide ja ploomide kasvatamiseks. Kuna õunapuu, mis oma kasvu lõpetamiseks ja vilja valmimiseks vajab 170 päeva keskmise ööpäevase temperatuuriga üle 5° C, siis tema laabumine on soodne igas Eesti NSV rajoonis.

Eriti tähtis on õhu relatiivne niiskus, mis vilja kvaliteedi kuju-

nemisele avaldab suurt mõju. Relatiivne niiskus kõigub meil vegetatsiooniperioodil 76—85% vahel.

Toodud andmeid jälgides näeme, et meteoroloogilised elemendid kasvukuudel võimaldavad peaaegu kõigi puuviljaliikide kasvamist ja on eriti soodsad kõrgeväärtuslike õunasortide kasvatamiseks.

Kuna Eesti NSV oma pindalalt on väike, esineb siin tunduvaid kliimaatilisi erinevusi. Agrokliimaatiliselt esineb neli suuremat tsooni: a) Kagu-Eesti — kõige karmima talvega ja kõrgeima temperatuuride summaga tsoon, b) Lääne-Eesti, Pärnu lahe ning saarte tsoon — kõrge temperatuuride summaga, pika vegetatsiooniperioodiga ning kõige pehmem talvega, saarte osas vegetatsiooniperioodil ka kõige väiksema sademete hulgaga, c) Kesk-Eesti soode ja rabade tsoon — madala temperatuuride summaga, lühikese vegetatsiooni- ja kül mavaba perioodiga ning sagedaste öökülmadega, d) Soome lahe ranniku tsoon — madala temperatuuride summaga, lühema vegetatsiooniperioodiga ja väiksema niiskusega, kuid suhteliselt pehme talvega.

Eesti NSV põhja- ja loodeosas on karbonaatsed rühkmullad, mis on kohati väga õhukesed. Kuid selles karbonaatsete rühkmuldade valdkonnas leidub saarekestena ka sügavapõhjalisi, aedade rajamiseks soodsaid muldasid kõikides rajoonides. Eesti NSV keskosas on üldiselt sügavapõhjalisemad mullad, mis on puuvilja- ja marjaaedade rajamiseks väga soodsad. Vabariigi lõunaosas esinevad leetmullad on omadustelt ja viljakuselt vahelduvad, mistõttu aedade rajamisel omab erilist tähtsust kohasemate, viljakamate ja sügavapõhjaliste muldade valik. Eesti NSV lääneosas, Märjamaa, Pärnu-Jaagupi ja Vändra rajoonis asetsevad settealad ja jõgede uhtmullad on tihti kõrge põhjavee seisuga, mistõttu neis rajoonides omab erilist tähtsust aedade rajamiseks kohase põhjavee seisuga kohtade valik.

Üldise analüüsi alusel võib konstateerida, et Eesti NSV-s on olemas kõik eeldused puuviljanduse arendamiseks.

Analüüsidest lähemalt 1939/1940. aasta suurt katastroofi puuviljanduses, näeme, et peapõhjuseks oli see, et Eesti NSV-sse oli aegade jooksul kogutud väga mitmesuguseid Lääne-Euroopa ja Ameerika päritoluga sorte, millede kasvatamise kohta Eesti NSV oludes puudusid pikaajalised tähelepanekud ja mis ei olnud kohanenud siinsete ilmastiku- ja mullastikutingimustele ning seetõttu hävisid.

Tähelepanekud näitasid, et analoogilistes kasvutingimustes kohalikud sordid rahvaselektioonist kannatasid külmakahjustuse all ainult 4—6% piirides. Puude kasv neil sortidel oli järgmisel aastal hea ja puud kandsid vilja.

I. V. Mišurin mainib oma töödes korduvalt kohalike sortide suurt tähtsust ja märgib, et edukaks puuviljakasvatuseks tuleb aretada vastavatele rajoonidele sobivaid kohalikke sorte, mis oleksid kohanenud selle rajooni mullastiku- ja ilmastikutingimustele.

Nagu selgub W. Huppeli tööst, ulatub kohalike sortide areta-

mine Eesti NSV-s juba kaugesse minevikku, s. o. XVII sajandisse. Ulatuslikumaks muutub kohalike sortide aretamine asjaarmastajate hulgas, kui nad tutvusid kirjanduse kaudu I. V. Mitsurini saavutustega sordiaretuse alal. Eriti hoogu võttis kohalike sortide aretamine rahva poolt Eesti NSV saartel ja läänerannikul, kus paljud meremehed tõid kaasa teistest maadest puuvilja ning külvasid nende seemneid maha, milledest kasvatati seemikuid. Sellega ongi seletatav saartel ja läänerannikul esinev viljapuude seemikute suur arv. Uut hoogu saadi pärast seda, kui I. V. Mitsurini lähem kaastööline akadeemik P. N. Jakovlev külastas 1936. aastal Eesti mitšuuriinlaste aedu, tutvus mitšuuriinlaste töötulemustega ja andis neile tegelikke näpunäiteid sordiaretuse töös. Akadeemik P. N. Jakovlevi väärtuslikud ettekanded aitasid suurendada mitšuuriinlaste ridu Eestis ja luua üksteisega tihedamaid sidemeid, mis osutusid eriti tarvilikuks I. V. Mitsurini meetodi alusel töötajate kogemuste vahetamisel.

Rahva poolt aretatud väärtuslike külmakindlate seemikute avastamist ja registreerimist alustas Eesti NSV Teaduste Akadeemia Põllumajanduse Instituudi (praegune Taimekasvatuse Instituut) puuviljanduse sektor 1948. aastal. Rahva poolt aretatud seemikute avastamine ja registreerimine toimus väga jõudsalt ja siin osutasid suurt abi ka aianduse agronoomid, kes puuviljanduse sektorile teatasid seemikute täpsed asukohad. Paljud neist andsid ka esialgseid kirjeldusi nende omaduste kohta. Kõik seni avastatud väärtuslikud vormid, mis rahva poolt aegade jooksul on aretatud, on koondatud Eesti NSV Teaduste Akadeemia Taimekasvatuse Instituudi Polli filiaali juures asutatud rahvaselektiooni aeda, kus nende bioloogilisi omadusi täpsemalt uuritakse.

Huvitav on jälgida Eesti NSV-s rahva poolt aretatud viljapuude ja marjapõõsaste sortide (seemikute) aretamise käiku, mis tehti kindlaks vastavatel ekspeditsioonidel. Kogutud andmete põhjal on sortide aretamine rahva poolt toimunud kahel viisil. Üks rühm aretajaid on teinud seda sihikindlalt, teadlikult, arvestades ristamisel vanemate valikuga, samal ajal kaalutledes ka seemikute edasist kasvatamist, selleks, et muuta need külmakindlateks, viljakateks, viljad aga kõrgekvaliteedilisteks. Sellesse rühma kuuluvad väga mitmesuguste elukutsetega inimesed, nagu kooliõpetajad Jaan Raeda ja Aleksander Kurvits, väikemaapidaja Aleksander Kurm, veinimeister Otto Kramer, kalur Jüri Kägi ja teadlastest Stalini preemia laureaat dr. Julius Aamisepp.

Teisel aretajate rühmal on uute sortide saamine toimunud juhuslikult. Külvatud on paremate viljade seemet ning siis välja valitud kultuuritunnustega seemikud. Tihti kasvatatakse kõik seemikud üles kuni viljakandmiseni ja juba vilja omaduste järgi eraldatakse väärtuslikumad. Mainitud aretajate rühma kuulub enamuse selektsioonääre rahva hulgast. Mainimata ei saa jätta ka kolmandat viisi, mida rahva hulgas on kasutatud ja millega on saadud ka üksikuid väärtuslikke seemikuid. See on kultuurviljapuude sortide vilja seem-

sed kirjeldused on toodud järgnevalt ainult nende sortide kohta, mis on juba võetud Eesti NSV standardsortimenti või mida on sordi tekkekoha ümbruses juba ulatuslikumalt levitatud.

ÕUNAPUUD

• SUVISORDID

«Valge klaarõun»

Päritolu. Kõik pomoloogid on arvamusel, et «Valge klaarõun» on pärit Baltimaalt. Vene pomoloog A. Grebnitsky märgib 1868. aastal, et «Valge klaarõun» kui kõrgeväärtuslik varajane kaubasort väärib eriti laialdast levitamist linnalähedastes rajoonides ja nimetab teda «Balti valgeks klaarõunaks». Rootsi pomoloog Eneroth peab seda põhjamaade parimaks suviõunaks. Prantsuse pomoloog A. Leroy oma töös «Dictionnaire de Pomologie» (1873. a.) nimetab teda «Tallinna valgeks klaarõunaks» (*Transparente blanche et pomme de Reval*), mis laseb oletada, et sort on üles kasvanud Tallinna läheduses. Meie vanem pomoloog J. G. Spuhl-Rotalia (1911) peab «Valget klaarõuna» Eesti originaalsordiks ja mainib, et sort on leidnud igal pool laialdast tähelepanu.

Viljaomadused. Vili on keskmise suurusega, kuid noortel puudel võib kasvada soodsates kasvutingimustes ka suureks. Kujult on vili muutlik, kuid enamuses on viljad kujult nõrgalt koonilised, ellipsikujulised või lähenevad ümarikule kujule. Viljal on märgatavad kandid, milledest tihti üks kant on enam arenenud ja moodustab terava õmblusetaolise serva, mis ulatub üle kogu vilja või on märgatav ainult osal viljal. Karikas on keskmise suurusega, kinnine. Karikalehed seisavad kaua rohelised. Karikaalune õõnsus on madal ja kitsavõitu. Tolmukad keskkõrgusel. Öieõõnsus madal, kitsas, kühmuliste äärtega. Vars on pikk, peenike, rohekaspruun ja asetseb sügavavõitu varreõõnsuses, mis seisab kaua roheline ja tihti on kaetud kiirtetaoliselt heledama roostevärvusega. Koor on kollakasvalge, sile, kuiv ja ilma punata. Ainult päikeserikastel kasvukohtadel võib märgata üksikutel viljadel päikesepoolsel küljel harva nõrka punakat jumet. Koorel on harvad, suured valged tõmukasroheline südamega kooretäpid üle kogu vilja. Koor omab vaevalt märgatavat meeldivat lõhna.

Süda on suur, kollakasrohelistest joontega ja asub öieõõnsusele lähemal kui varrele. Seemnekambrid on avatud, kuid väikestel viljadel tihti kinnised. Seemned helepruunid, keskmise suurusega ja muutliku kujuga. Viljaliha on jämedateraline, mahlakas, veinihapu maitsega, muutub tihti läbipaistvaks. Viljaomadustelt kuulub «Valge klaarõun» varajasemate kõrgeväärtuslike lauaõunte hulka. Vili valmib augustis ja säilib lühemat aega. Vilja koristamise mõned päevad enne koristamisküpsust pikendatakse säilivust kahest kuni kolme nädalani.

Joonis 2. «Valge klaarõuna» puu.

P u u o m a d u s e d. Puuviljaaias on puud keskmise kasvutugevusega. Noores eas kasvavad väga jõudsalt, moodustades laia püramidaalse võra, mis vanemas eas muutub ümarikumaks. Oksad väljuvad tüvest tavaliselt 45°-lise nurga all. Üheaastased võrsed on punakaspruunid, kooretäpid piklikud, valkjaskollased ja harvad. Lehed suured, piklikud, ellipsikujulised, millede pealmine pool on sile, kuna alumistel lehepooltel on märgata õige nõrka valkjat udukarvastikku. Lehevars on pikk, peenike ja enamasti sirge. Abilehed on üsna suured ning ellipsikujulised.

Võra kujundamine nõuab alguses tugevat ja hiljem keskmise tugevusega lõikamist. Puu hakkab vilja kandma väga varakult, sageli isegi juba puukoolis. Viljad esinevad tavaliselt üksikult, harvemini kahe- kuni kolmekaupana, lühematel viljaokstel. Sort on väga viljakas ega ole kasvukoha suhtes eriti nõudlik. Headel

agrofoonidel annab suuri saake. Puu on külmakindel ja vähe vastuvõtlik seenhaigustele.

Puukoolis annab sirge, jämeda, pika, mõnikord vähe ennakvõrsuva, hõredapoolse pungaseisuga, suhteliselt külmakindla, kuid lumepiiril külmalaikude tekkimist võimaldava üheaastase puu. Võraallalõigatuna annab palju, suhteliselt ühtlaselt, pikki, poolpüstja kasvusuunaga oksid. Tüvi jäme. Jämedusvõrsed kasvavad hoogsalt ja vajavad mitmekordset pintseerimist ning varasemat äralõikamist. «Valge klaarõun» on isesteriilne, parimateks tolmuandjateks osutuvad «Antoonovka», «Borovinka», «Tartu roosõun», «Akerõ». Sort on otstarbekohane kasvatada suuremate linnade ja tööstuskeskuste lähedal.

«Suislepp»

P ä r i t o l u. «Suislepp» on Eesti NSV päritoluga sort, mis on hakanud levima Viljandi rajooni Suislepa külanõukogust, endisest Suislepa mõisa aiast. Sort on ammu tuntud ja kõik ajaloolised andmed vihjavad sellele, et seda on siin kasvatatud juba kaheksateistkümnendal sajandil ja tal on olnud aegade jooksul terve rida sünonüüme. W. Paškevitši arvates on sort saadud pärsia punase suviõuna seemnest. Kõrgeväärtuslike omadustega lauaõunana on ta levinud ka vennasvabariikides ja ka väljaspool Nõukogude Liidu piire, kuid kaugeltki mitte säärasel ulatuses nagu «Valge klaarõun».

V i l j a o m a d u s e d. Vili on keskmise suurusega, ümarik-koonilise kujuga, mis soodsates kasvutingimustes võib isegi suureks kasvada. Kogu vilja läbib viis madalat kanti. Karikas väike, poolavatud, karikalehed rohekashallid ja muutliku pikkusega, karikaalne õõnsus on võrdlemisi sügav ning kooniline. Tolmukad keskasendis, õieõõnsus sügavavõitu, kitsas ja kurruliste äärtega. Vars on muutliku pikkusega, puine ja asub väikeses kitsas varreõõnsuses, millest mõnikord väljuvad roostevärvilised kiired. Koor on õhuke, veidi rasvane ning hõõrudes hakkab hästi läikima. Põhivärvuselt kollakasvalge, mis on kaetud päikese poolt heleroosakaspunaste joontega ja laikudega. Eriti tüüpiliseks «Suislepa» juures tuleb pidada punaste laikude esinemist koorel, mis tihti annab viljale kirju värvuse. Päikeserikkal kohal kasvanud viljad on väga värviküllased, kuna varjulistel kohtadel jääb vili mõnikord peaaegu ilma kattevärvita. Süda on võrdlemisi suur ja asub veidi kõrgemal õuna keskkohast. Seemnekambrid suured, avatud ja sisaldavad 2—3 lühidat laia seemet. Viljaliha on peeneteraline, mahlakas, magusa veinihapu maitsega ja väga meeldiva aroomiga. Sageli on viljaliha roosakiuline, muidu tavaliselt valge, sisaldab Eesti NSV-s 10,32% suhkrut, 0,7% happeid. Vili valmib septembris ja säilib novembrini. Heades hoiuruumides säilib hoopis kauem. «Suislepp» kuulub kõrgeväärtuslike lauaõunte hulka.

P u u o m a d u s e d. Puu on võrdlemisi jõulise kasvuga. Võra ümariku kujuga, väga tugevate okstega. Lehed suured, laiad, süga-

Joonis 3. «Suislepa» puu.

valt kahe- kuni kolmekordselt hammastatud servadega. Leheroots keskmise pikkusega. Puu on külmakindel, areneb parematel sügavamapõhjalistel soojadel muldadel. Rasketel külmadel muldadel kannatab viljapuu seenvähi ja teiste seenhaiguste all, samuti õhukestel muldadel, kus paas on lähedal, haigestub ta seenvähki. Hakkab kandma võrdlemisi varakult ja eriti viljakas on ta sügavamapõhjalistel soojadel muldadel vanemas eas.

Puukoolis annab keskmise pikkusega, sirge, mõnikord üksikute ennakvõrsetega, enamasti hästi kasvu lõpetava, keskmise külma-kindlusega üheaastase puu. Võraallalõigatuna kasvatab poolpüstjaid pikki oksa, milledest mõned moodustavad tüvega terava nurga. Niisugused oksad on «Suislepa» juures, mille puit on väga habras ja kergesti rebenev, põhioksteks sobimatud. Sort on isesteriilne, parimateks tolmuandjateks osutuvad «Valge klaarõun», «Seerinka», «Antoonovka», «Liivi sibulõun».

«Tallinna pirnõun»

Päritolu. «Tallinna pirnõun» on väga vana sort. Juba 1794. aastal oli ta välismaal tuntud ja pomoloogiliselt kirjeldatud «Tallinna pirnõuna» nime all. Sellest järeldub, et mainitud sorti pidi

Joonis 4. «Tallinna pirnõuna» puu.

siin juba varemalt kasvatatama. Pomoloogilist kirjeldust jälgides näeme, et igal pool on seda sorti kirjeldatud ühe ja sama nime all — «Tallinna pirnõun», mis laseb ka oletada, et ta on Tallinna päritoluga sort. Ka võis vanemates aedades enne 1939/1940. aasta talve külma leida väga vanu «Tallinna pirnõuna» puid suuremal hulgal, mis näitab, et sorti siin hulgaliselt kasvatati.

Vilja omadused. Vili on keskmise suurusega, ülevalt ahenev, kooniline. Viljal on õieõõnsuse juures viis märgatavat kanti, mis vilja külgedel peaaegu ära kaovad. Karikas suur, kinnine, karikalehed pikad, kitsad, sinakasrohelised ja kaetud hallikate udukarvadega. Karikaalune õõnsus lai, terav. Tolmukad keskasendis. Õieõõnsus võrdlemisi lai ja sügav, viie märgatava kandi vahel. Vars lühike, otstest jämenev, asub sügavas varreõõnsuses, mis on kaetud sellele sordile omase valkjasroheka roostetaolise korraga.

Koor sile, rohekas kuni valkjaskollane. Sageli on suurem osa õunast kaetud karmiinpunaga, milles on tihti nähtavad üksikud tumepunased jooned. Koorel esinevad rohekasvalged ja võrdlemisi suured kooretäpid. Süda lai, kinniste seemnekambritega, kus asuvad tavaliselt üksikult täiskasvanud, peaaegu terava otsaga valkjaspruunid seemned. Viljaliha on rohekasvalge, magusa pirni maitsega ja meeldiva aroomiga. Tihti muutub läbipaistvaks või üliküpselt jahuseks. Sisaldab 0,78% happeid ja 10,51% suhkruid. Vili valmib augustis ja säilib lühemat aega. Vilja väärtuselt kuulub maitsevate suviõunte hulka.

P u u o m a d u s e d. Tugeva kasvuga puu. Võra on püramidaalne ja tihe, mis nõuab järjekindlat harvendamist, sest tiheda lehestiku tõttu ei pääse küllaldaselt valgust võra sisemusse. Aastakasvud on punakaspruunid, märgatavate kooretäppidega ja hõredate udukarvadega. Lehed tihehambulise servaga — tumerohelised, piklik-munakujulised, paksud ja sügavalt kurrulised. Puu on külmakindel, areneb parematel sügavapõhjalistel muldadel. Märjadel külmadel muldadel kannatab viljapuu seenvähi all. Tugevakasvulistel alustel hakkab hilja kandma ja kannab keskmiselt.

Puukoolis annab enamasti lühikese, sirge, jämeda, tiheda pungadeasetusega, tihti halvasti kasvu lõpetava ja alla keskmise külmakindlusega üheaastase puu. Võraallõigatuna kasvavad pikad püstjad oksad, üldiselt aga kasvavad oksad lühidapoolsed ja sageli väga ebaühtlase pikkusega. Tüvi on jäme. Sort on isesteriilne, parimateks tolmuandjateks osutuvad «Leedu peping», «Borovinka», «Tartu roosõun», «Valge klaarõun».

A. Kurmi õunaseemik nr. 12

P ä r i t o l u. Seemiku on suunava kasvatamise teel «Tallinna pirnõuna» seemnest üles kasvatanud A. Kurm Kilingi-Nõmme rajoonis.

V i l j a o m a d u s e d. Õun on keskmise suurusega, laperikümmarguse kuju ja valkjaskollase põhivärvusega, mida katab roosakas puna üle kogu vilja. Koor on sile. Vars keskmise pikkuse ja jämedusega, asub võrdlemisi kitsas varreõnsuses. Süda on sibulakujuline, üsna väike ja asub keskasendis. Viljaliha on valkjas, magus, väga meeldiva värtsise maitsega. Vili valmib augustis ja säilib oktoobrini. Kuulub lauaõunte hulka.

P u u o m a d u s e d. Puu on külmakindel, lehed keskmise suurusega, munajad, tihedalt madalahambulised, helerohelised. Leheroots on võrdlemisi pikk ja peenike. Puu ei ole haigustele vastuvõtlik. Kannab rikkalikult.

SÜGISSORDID

«Pärnu tuviõun»

«Pärnu tuviõun» (joon. 5) on aretatud Pärnu keskkooli prantsuse keele õpetaja Julius Treboux poolt, kes kõige tõenäolisemalt on selle üles kasvatanud kultuursordi seemnest. Algpuu asub Pärnus Aia t. 21, mille praegust vanust võib hinnata 70—80 aastale. «Pärnu tuviõun» levis Pärnu ümbruses Saugas, Ridalepas ja Tani külas, kuid üldise tunnustamise osaliseks sai ta 1930. aastast alates, ja sellest ajast hakkab ta kiiresti levima. Nüüd leidub teda juba ka paljudes teiste vennasvabariikide sortimentides.

Vilja omadused. Vili on keskmise suurusega, otsast teravnev, viie madala märgatava kandiga vilja küljel. Karikas on poolavatud kuni kinnine. Karikalehed rohekaspruunid, väikeste udukarvadega. Karikaalne õõnsus kitsas ja sügav. Tolmukate seis kõrge. Oieõõnsus madal, kitsas ning veidi sooneline. Vars keskmise pikkusega, peenike ja asetseb üsna sügavas varreõõnsuses. Süda võrdlemisi avar, poolavatud seemnekambritega, kus asuvad munakujulised, üsna terava otsaga seemned. Koor läikiv, valkjaskollane, ilma punata, milles on rohkesti märgatavaid täpikesi. Kuivaldel päikeserikastel sügistel omab osa vilju päikesepoolsel küljel ka nõrka puna. Viljaliha on valkjās, mahlakas, peeneteraline, väga

Joonis 5. «Pärnu tuviõuna» puu.

meeldiva veinihapu maitsega. Viljaliha sisaldab 0,51% happeid ja 12,07% suhkruid. Vili valmib septembris ja säilib jaanuarini. Vili on õrn ja nõuab hoolikat käsitlemist, sest ta läheb kergesti pleklikeks. Viljaomadustelt kuulub «Pärnu tuviõun» kõrgeväärtuslike lauaõunte hulka.

Puu omadused. Puu on üsna jõudsa kasvuga, moodustab korrapäratu, ripnevate okstega võra. Üheaastased kasvud on pruunid, kaetud hallikasrohkeate udukarvadega, keskmise suurusega lehed on munajad, hallikasroheline läikega. Lehe alumine külg hele-hallikasroheline. Võra kujundamine vajab keskmise tugevusega lõikamist. Puu on külmakindel, ei kannata vähi- ega teiste seenhaiguste all. Nõuab sügavamapõhjalisi muldasid ning head agrotehnikat. Hakkab võrdlemisi vara kandma ja on väga viljakas. Puukoolis annab keskmise või üle keskmise pikkusega sirge, koonilise, ennakvõrseterikka, halvasti kasvu lõpetava üheaastase puu, mis ennakvõrsete ümbruses sageli allub külmalaikudele. Võraallalõigatuna annab palju, enamikus poolpüstja kasvusuunaga pikki oksid, milledest osa on mõnel juhul vähempüstja kasvuga. Jämedusvõrseid on palju ja need vajavad mitu korda pintseerimist. Jämedamad neist nõuavad varasemat äralõikamist. Tüvi on üle keskmise jämedusega kuni jäme. Sort on isesteriilne, parimateks tolmuandjateks sortideks osutuvad «Antoonovka», «Sügisjoonik», «Seerinka».

«Liivi kuldrenett»

Päritolu. Sordi «Liivi kuldrenett» tekkimislugu on ulatuslikult uurinud Stalini preemia laureaat dr. J. Aamisepp. Tema uurimise tulemuste põhjal on esmakordselt Eesti NSV-s mainitud sorti kirjeldanud XIX sajandi lõpul pomoloog J. G. Spuhl-Rotalia, kes märgib, et selle sordi tekkimislugu pole teada, kuid arvab, et ta on Eestis mõne välismaise sordi seemnest üles kasvatatud ja et esimesena on teda levitama hakanud Tartu puukoolid. Dr. J. Aamisepp, uurides mainitud sordi levikut Tartu aedades, leidis seal väga vanu puid, mis tõendab, et sorti on seal juba ammu kasvatatud. Uurides läbi pomoloogilist kirjandust, ei läinud tal korda lahendada kõnesoleva sordi tekkimislugu.

Vilja omadused. Vili on keskmise suurusega, ümmargune, mille külgedel on märgata kitsamaid ja laiemaid madalaid kante. Karikas poolavatud, karikalehed pruunikad, hallide udukarvadega, tagasipööratud ja võrdlemisi pikad. Karikaalune õõnsus sügav, kitsas, tolmukad ülemise seisundiga. Õieõõnsus kitsas, sooneliste ja kühmuliste seintega. Vars peenike, pruun, keskmise pikkusega, mis paljudel viljadel on otsast jämenev ja asub keskmise sügavusega varreõõnsuses. Süda keskmise suurusega, tüüpilise sibula kujuline, lahtiste seemnekambritega. Seemned munakujulised ja tumepruunid. Koor on läikiv, sidrunikollane ja päikese poolt tihti kaetud punaga. Viljaliha kollakasvalge, tihe, mahlakas ja väga meeldiva

Joonis 6. «Liivi kuldreneti» puu.

maitsega. Sisaldab 0,5% happeid ja 10,3% suhkruid. Vili valmib septembris ja säilib detsembrini. Vilja omadustelt kuulub «Liivi kuldrenett» kõrgeväärtuslikumate heamaitsete lauaõunte hulka.

Puu omadused. Puu on keskmise kasvutugevusega, moodustab ümariku, üsna korrapärase võra. Uheaastased kasvud on punakaspruunid, kaetud vaevaltmärgatava udukarvastikuga. Koorretäpid pikad, valkjad ja kitsad. Lehed ümar-ovaalsed, lehe servad tiheda, kuid madala hambulisusega. Võra kujundamine nõuab keskmise tugevusega lõikamist. Puu on võrdlemisi külmakindel, kuid kannatab ebasoodsatel muldadel seenevähi ja teiste seenhaiguste all. «Liivi kuldrenett» nõuab sügavamapõhjalisi sojemaide muldasid ja head tuulekaitset. Hea agrotehnika juures on sort võrdlemisi viljakas. Puukoolis annab keskmise pikkusega täiesti sirge, jämedapoolse, peaaegu mitte kunagi ennakvõrsuva, suhteliselt tiheda pun-

gaseisuga, külmematel talvedel kohati külmakahjustustele alluva üheaastase puu. Võraallalõigatuna annab võra moodustamiseks küllaldaselt hulgal rohkem püstjama kasvusuunaga, pikemaid oksa, kuid alumised neist lõpetavad kasvu suhteliselt varakult, mispärast võraokste pikkus jääb sageli ebaühtlaseks. Tävi on üle keskmise jämedusega. Sort on isesteriilne, parimateks tolmuandjateks sortideks osutuvad «Liivi sibulõun», «Borovinka», «Seerinka», «Valge klaarõun», «Antoonovka», «Sügisjoonik».

Uurimiste tulemused näitavad, et sort laabub eriti hästi Lõuna-Eesti sügavapõhjalistel muldadel.

J. Raeda õunaseemik nr. 1003

Päritolu. J. Raeda poolt aretatud seemik, mis on saadud «Sügisjooniku» ristamisel «Lord Suffieldiga».

Vilja omadused. Viljad on sümmeetrilise kujuga, otsast teravnevad, lamedate, vähemärgatavate kantidega. Keskmise läbimõõt pikuti on 6,4 sm, risti — 6,3 sm, keskmine kaal — 96 g. Põhivärvuselt kollakasroheline, kattevärvuseks üksikud punased jooned vilja päikesepoolsel küljel. Koorealused täpid on vähemärgatavad. Koor on sile, nõrga vahakorruga kaetud. Karikas kinnine, tolmukad keskmises asendis. Õieõõnsus on madal ja kitsas; varreõõnsus

Joonis. 7. J. Raeda õunaseemiku nr. 1003 algpuu.

madal. Vars on pikk, puine ja punaka värvusega. Süda on keskmise suurusega ja asub kõrgasendis. Seemnekambrid on kinnised, seeme väike, teravaotsaline. Viljaliha on rohekasvalge, mahlakas, magushapu, nõrgalt mõrkja järelmaitsega. Valmib septembris Sügisõun. Esmajärguline tööstusõun.

P u u o m a d u s e d. Võra on laiuv, keskmise kasvutugevuse ja tihedusega. Üheaastased võrsed on punakaspruunid, pikerguste kooretäppidega. Leht on piklik-ovaalne, keskmise paksusega, võrdlemisi teravahambuline. Puu on külmakindel, haigustele ja kahjuritele täiesti vastupidav. Viljakus hea, kannab korrapäraselt.

J. Raeda õunaseemik nr. 1018

P ä r i t o l u. J. Raeda poolt üles kasvatatud Harju rajoonis Kujaväljal päritoleva tundmatu õunapuu seemnest.

V i l j a o m a d u s e d. Õun on sümmeetrilise kujuga, külgedel märgatavate kantidega. Kandid ilmnevad teravamalt õuna ülemisel otsal. Keskmise läbimõõt pikuti on 6,6 sm, risti — 8,1 sm, keskmine kaal — 133 g. Põhivärvuselt rohekaskollane, kattevärvus päikesepoolelt — jooneline puna. Koorealused täpid on üksikud, vähemärgatavad, tihenedes karika suunas. Koor on sile, võrdlemisi õhuke, karikas peaaegu kinnine, tolmukad keskasendis. Öieõõnsus on keskmise sügavuse ja laiusega. Varreõõnsus keskmise sügavusega, kitsavõitu, kaetud nõrgalt roostevärvuseliste laikudega. Vars on keskmise pikkuse ja jämedusega, heledama pruunika värvusega, kaetud nõrgalt hallide udukarvadega. Süda on keskasendis. Seemnekambrid avatud, seeme väike ja ümarik. Viljaliha on nõrgalt rohekasvalge, väga mahlakas, meeldiva magushapu maitsega. Vili valmib septembri keskel. Sügisõun. Esmajärguline tööstusõun, sobib ka lauaõunaks.

P u u o m a d u s e d. Puu on keskmise kasvutugevusega, laiuva võraga. Üheaastased võrsed on pruunikad, kaetud hallikate udukarvadega. Leht piklik-ovaalne, nürihambuline. Puu on külmakindel, haigustele ja kahjuritele vastupidav. Haruldaselt viljakas.

J. Raeda õunaseemik nr. 1048

P ä r i t o l u. J. Raeda poolt aretatud seemik, mis on saadud «Antoonovka» ristlusel «Tartu roosõunaga».

V i l j a o m a d u s e d. Õun on sümmeetriline, üksikute madalate kantidega. Keskmise läbimõõt pikuti on 6,2 sm, risti — 7,2 sm, keskmine kaal — 138 g. Põhivärvuselt kollane, kattevärvus laiguline — triibuline puna vilja päikesepoolel küljel. Koorealused täpid on nõrgalt märgatavad. Koor sile, ilma erilise katteta. Kari-

Joonis 8. J. Raeda õunaseemiku nr. 1018 algpuu.

Joonis 9. J. Raeda õunaseemiku nr. 1048 algpuu.

kas on poollahtine, tolmukate seis keskasendis. Õieõõnsus keskmise sügavusega. Varreõõnsus keskmise sügavuse ja laiusega, kus esineb rohkesti roostevärvuselisi laiike. Vars on lühike, üsna jäme, punakaspruuni värvusega. Süda on kõrgasendis, seemnekambrid kinnised, seeme keskmise suurusega, võrdlemisi kitsas. Viljaliha on rohekasvalge, mahlakas, magushapu, meeldiva maitsega. Vili valmib septembris. Sügis-taliõun. Väärtuslik nii laua- kui ka tööstusõunana.

P u u o m a d u s e d. Võra on tugeva kasvuga, ülespoole suunatud okstega. Üheaastased võrsed on pruunid, nõrgalt udukarvadekaetud, kooretäpid piklikud. Leht on ümarik-munajas, tõmp-hambuliline, paks, tumeroheline. Puu on külmakindel, haigustele ja kahjuritele mittevastuvõtlik. Viljakus väga hea, kannab korrapäraselt.

«Sõstra-roosa» (nr. 1100)

Päritolu. Sordi on üles kasvatanud kultuursordi seemnest tuntud Eesti NSV mitšuurinlase J. Raeda isa Kose rajoonis ja hiljem on teda suunavalt edasi aretanud J. Raeda.

Joonis. 10. «Sõstra-roosa» algpuu.

Viljaomadused. Õun on kujult tõmpkooniline, sümmeetriline, keskmise läbimõõduga pikuti — 5,4 sm, risti — 5,8 sm. Põhivärvuselt kollane, kattevärvuseks leegilis-jooneline puna. Koorealused täpid on märgatavad. Koor sile, läikiv, kaetud nõrga vahakorraga. Karikas on kinnine, tolmukate seis madalalendis. Õieõõnsus üsna lai, madal; varreõõnsus kitsas, madal. Vars on keskmise pikkuse ja jämedusega. Süda kõrgasendis, seemnekambrid poolavatud. Viljaliha on kollakasvalge, koredavõitu, magus ja mahlakas. Vili valmib septembris ja säilib novembrini. Magus lauaõun.

Puuomadused. Võra on hästi arenenud, keskmise tihedusega, laiuv. Üheaastased võrsed on punakaspruunid, kaetud nõrgalt hallikate udukarvadega. Leht piklik-ovaalne ja sile. Puu on täielikult külmakindel, haigustele ja kahjuritele vastupidav. Viljakus väga hea. Sort on võrdlemisi laialdaselt levinud tema tekkekoha ümbruses.

TALISORDID

«Liivi sibulõun»

Päritolu. «Liivi sibulõun» on vana sort. Mis aastast võiksime ta vanust lugema hakata, seda ei näi ükski autor teadvat, kuid vene pomoloogilises kirjanduses on ta märkimist leidnud dr. E. Regeli poolt 1868. aastal ja hiljem on seda sorti soovitatud hulgaliseks kasvatamiseks kui väga kõrgeväertuslikku kauasäiluvat taliõuna. Kus «Liivi sibulõuna» algpuu on üles kasvatatud, selle kohta pole täielikku selgust. Pomoloog J. G. Spuhl-Rotalia peab teda Eesti originaalsordiks, mis on üles kasvatatud «Edelborsdorferi» seemnest. Samal arvamusel on ka osa teisi pomolooge. Vanemas saksa pomoloogilises kirjanduses nimetatakse teda tihti ka «Revaler borsdorferiks», mis vihjab Eesti päritolule. «Liivi sibulõun» on levinud rohkem Kesk- ja Lõuna-Eestis, samuti kasvatatakse teda ka kaunis palju Põhja-Lätis.

Viljaomadused. Vili on väike, laperik-ümmargune, ilma silmapaistvate kantideta. Koor õhuke, hakkab hõõrudes läikima. Puust mahavõtmise ajal roheline, pisut tõmmuka jumega, kuid seistes muutub kuld kollaseks ja päikese pool kasvanud külg punaseplekiliseks — triibuliseks. Õuna koor on tihti kaetud ka väikeste roostevärvuseliste täpikestega, mida ümbritsevad valkjaspunased ringjoonekesed. Harva esineb viljal ka üksikuid käsnataolisi moodustisi. Karikas poolavatud kuni kinnine. Karika lehed on võrdlemisi laiad, kiilukujulised. Karikaalune õõnsus on lühike, koonusekujuline, tolmukad kõrgasendis. Õieõõnsus on lai ja madal, moodustades peaaegu tasase pinna. Vars on kaunis pikk ja peenike, asub madalal varreõõnsuses, milline on sagedasti kaetud roostevärvuselise korraga. Süda keskmise suurusega, seemnekambrid kinnised, seeme väike ja valkjaspruun. Viljaliha kollakasvalge kuni valge,

Joonis 11. «Liivi sibulõuna» puu.

kõva ja tihe, omapärase väga meeldiva magusa veinihapu maitsega. Viljaliha sisaldab 0,59% happeid ja 11,29% suhkruid. Vili valmib novembris ja säilib heades hoiuruumides juunini. Kannatab hästi transportimist. «Liivi sibulõun» kuulub väärtuslike lauaõunte hulka.

Puu omadused. Esimestel aastatel on puu jõulise kasvuga, kuid hiljem on kasv aeglane; puu eluiga on väga pikk, paljudes aedades võib leida üle 100-aastasi «Liivi sibulõuna» puid, mis veel korralikult vilja kannavad. Puu moodustab tiheda, korrapärase võra. Lehed on väheldased, piklik-ümarikud, sinakasrohelised. Ebasoodsates kasvutingimustes omavad nad erilist pruunikat tooni. Õied on roosad. Võra kujundamine nõuab nõrka lõikamist. Puu on külmakindel ja vastupidav viljapuu seenvähile ning teistele seenhaigustele. «Liivi sibulõuna» tuleb kasvatada parematel muldadel ja kõrge agrotehnika juures, siis omab vili küllaldast suurust ja

haruldast maitset. Kehvadel pinnastel nõrga agrotehnika juures jääb vili väikeseks, maitsetuks. Tegelikult on «Liivi sibulõunal» viljakandmise algus hiline, kuid hiljem kannab rikkalikult. Hea agrotehnika juures kannab peaaegu igal aastal.

Puukoolis annab pika, sirge, mõnikord ennakvõrsuva, halvasti kasvu lõpetava ja külmematel talvedel külmavigastustele alluva üheaastase puu ning teisel aastal hea, ühtlaselt väljaarenenud, pik-kade okstega võra. «Liivi sibulõunal» annab kõrge oksteringi ja suhteliselt kõva puidu, mispärast jämedamate jämendusvõrsete veatu kõrvaldamine nõuab õhukese teraga teravat nuga ja ettevaatlikku töötamist. Tüvi on suhteliselt jäme. Sort on isesteriilne ja parimateks tolmuandjateks sortideks on «Antoonovka», «Aport», «Seerinka», «Borovinka».

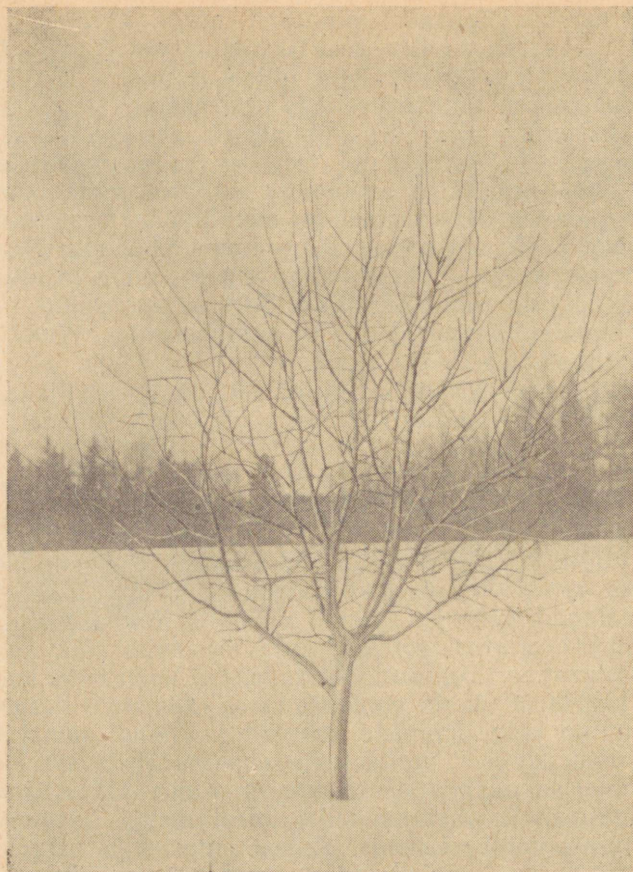
Uurimiste tulemused näitavad, et sort on eriti viljakas ja vili kõrgeväärtuslik Lõuna-Eesti sügavapõhjalistel muldadel.

«Paide taliõunal»

P ä r i t o l u. «Paide taliõuna» algkoduks on Paide linn, Pikk t. 49, kus ta üksi kasvab hoovipealse vahetara ääres. Kes selle puu on üles kasvatanud, seda pole olnud võimalik kindlaks teha. Et puu on kohalikuks originaalsordiks, seda tõestavad kõik asjatundjad, kes kõnesolevat sorti on uurinud, samuti ei leidu tema kohta pomoloogilist kirjeldust üheski pomoloogilises raamatus. Eespool mainitud algpuu on kõigi tunnuste kohaselt kasvanud samal kohal üle 90 aasta. Esmakordselt juhitakse kirjanduses tähelepanu «Paide taliõunale» 1899. aastal, kus märgitakse, et «Paide taliõunaga» ei suuda ükski teine meil kasvavatest talisortidest maitse headuse ja säilivuse kestuse poolest võistelda. Sellest puust ongi väärisoksi igale poole Eesti NSV-s laiuli viidud ja eriti ulatuslikult on hakanud seda sorti levitama ja paljundama Tartu puukoolid. Tänapäeval on puu Eesti NSV-s juba levinud, kuid siiski väga piiratud arvil. «Paide taliõunal» on viimastel aastatel ka vennasvabariikides tähelepanu äratanud, ning paljudes neist katsetamisele võetud.

V i l j a o m a d u s e d. Vili on väheldane kuni keskmise suurusega, veidi ebasümmeetrilise, ümmarguse kujuga, lamedate vähemärgatavate kantidega. Karikas poolavatud kuni kinnine. Õieõõnsus lai, madalavõitu. Karikaalune õõnsus on lai ning madal. Tolmukad madalalendis. Süda väheldane, seemnekambrid kinnised. Koor rohekaskollane, kaetud joonelise punaga. Vars üsna pikk, puine ja suundub paljude õunte juures teatava nurga all viltu. Varreõõnsus on madal ja lai. Viljaliha on valge, peeneteraline, meeldiva veinihapu maitsega. Sisaldab 0,61% happeid ja 10,34% suhkruid. Vilja omadustelt kuulub väärtuslike tali-lauaõunte hulka. Vili valmib novembris ja säilib heades hoiruumides suveni.

P u u o m a d u s e d. Puu on võrdlemisi jõudsa kasvuga ja moodustab ümariku võra. Lehed keskmise suurusega, piklik-ovaalsed,

Joonis 12. «Paide taliõuna» puu.

läikivrohelistel, sügavate tõmphambuliste servadega. Puu on külmakindel, vastupidav vähile ja teistele seenhaigustele. Areneb rahuldavalt isegi rasketel külmematel muldadel. Seniste tähelepänekute põhjal kannab rikkalikult. Puukoolis annab pika kuni väga pika, peaaegu sirge või vähe painutatud, hõreda pungade seisuga, pungade kohalt murtud, mitte ennakvõrsuva, küllalt külmakindla üheaastase puu. Võraallalõigatuna annab vähepoole, kuid seejuures ühtlaselt pikki, enamuses peaaegu 45°-lise nurga all suunduvaid oksid. Hoolimata väga vähesest jämedusvõrsete hulgast omab tüvi keskmist või ülekeskmist jämedust.

Sort on isesteriilne, parimateks tolmuandjateks sortideks on «Tartu roosõun», «Antoonovka», «Liivi sibulõun».

«Põltsamaa taliõun»

Päritolu. «Põltsamaa taliõuna» aretajat ei ole olnud võimalik kindlaks teha. Sordi levitamine on toimunud peamiselt ETKVL-i puukoolide kaudu. Üldiselt on ta praegu veel vähe levinud.

Viljaomadused. Vili on keskmise suurusega kuni suur, ümarik-kooniline, muutliku kujuga, vähemärgatavate lamedate kantidega. Karikas kinnine, õieõõnsus sügav, karikaalune õõnsus lai, keskmise sügavusega. Tolmukad keskasendis. Koor sile, õhuke, rohekaskollase põhivärvusega, mis on päikese poolt kaetud õrna punaga, millest läbistuvad üksikud punased jooned. Süda keskmise suurusega ning asub kõrgasendis. Seemnekambrid poolavatud kuni lahtised. Viljaliha on kollakasvalge, keskmise tihedusega, mahlas, väga meeldiva magushapu maitsega, sisaldab 0,82% happeid

Joonis 13. «Põltsamaa taliõuna» puu.

ja 9,87% suhkruid. «Põltsamaa taliõun» kuulub kõrgeväärtuslike maitsvate lauaõunte hulka. Vili valmib oktoobri lõpus ja säilib veebruarini lõpuni.

Puu omadused. Puu on võrdlemisi tugevakasvuline. Võra püstjas. Lehed keskmise suurusega, peaaegu ümarikud, tõmphantuliste servadega. Puu on külmakindel, haiguste ja kahjurite suhtes vähevastuvõttlik. Areneb paremini sügavamapõhjalistel keskmistel muldadel. Esialgsete andmete põhjal on sort viljakas ja sellepärast väärib tõsiselt tähelepanu. Parimateks tolmuandjateks sortideks on «Tartu roosõun», «Paide taliõun», «Antoonovka».

J. Raeda õunaseemik nr. 1076 (46)

Päritolu. Aretatud J. Raeda poolt Harju rajoonis, kusjuures emasordiks on võetud «Pärnu tuviõun» ja isasordiks «Leedu peping».

Vilja omadused. Vili on otsast teravneva koonilise kujuga, vähemärgatavate kantidega üle õuna. Vilja läbimõõt pikuti on keskmiselt 5,56 sm, risti — 5,6 sm. Põhivärvuselt kollane, kattevärvust ei ole. Koorealused täpid on märgatavad, valged. Koor on sile, läikiv, kaetud kerge vahakorruga. Karikas on kinnine, tolmuksate seis alumises kuni keskasendis. Õieõõnsus on keskmise sügavusega ja lai. Varreõõnsus sügav, kitsas ning tugeva roostevärvi kattega. Vars on keskmise pikkusega, peenike ja puine. Süda on kõrgasendis, seemnekambrid avatud. Viljaliha on valge, kore, mahlakas ning meeldiva magushapu maitsega. Valmib oktoobris. Väärtuslik lauaõun.

Puu omadused. Võra on allarippuvate okstega, üheaastased võrsed punakaspruunid, tugevalt kaetud udemetega. Leht on munajas, paks, krobeline, saagja servaga. Puu on võrdlemisi külmakindel, haigustele ja kahjuritele pole vastuvõtlik. Viljakus hea.

J. Raeda õunaseemik nr. 984 — «Rae ime»

Päritolu. Seemik on leitud J. Raeda poolt Harju rajooni Karla küla metsast.

Vilja omadused. Õuna varrepoolne ots on täiesti ümmargune, ilma õõnsuseta; kujult on õun ruljas, otsast täiesti tõmp, suurte kühmudega karika ümber. Vilja läbimõõt pikuti on keskmiselt 5,5 sm, risti — 4,5 sm. Põhivärvuselt kollane, kattevärvus — nõrga leegilise punaga. Koorealused täpid on märgatavad. Koor sile, läikiv, kaetud vahakorruga. Karikas on avatud. Tolmuksate seis: rudimentaarsed tolmuksad keskmises asendis. Õieõõnsus on väga sügav ja lai. Varreõõnsust ei ole. Vars on kaunis pikk, puine ja peenike. Õuna süda on ebasümmeetriline ja asub keskasendis. Seemnekambrid on avatud, seemneteta. Viljaliha on valge, koreda-

Joonis 14. J. Raeda õunaseemiku nr. 984 algpuu.

võitu, meeldiva magushapu maitsega. Vili kuulub lauaõunte hulka, valmib septembri lõpul ja säilib veebruarini.

P u u o m a d u s e d. Võra on allapoole kasvavate okstega. Üheaastased võrsed on helepruunid, kaetud hallide udemetega. Leht on teravahambuline, piklikovaalne, õhuke ja kaunis sile. Puu on külmakindel ja haigustele ning kahjuritele vastupidav. Viljakus hea.

O. Kramereri õunaseemik nr. 15

P ä r i t o l u. «Leedu pepingu» seemik O. Kramereri poolt suunava kasvatuse teel Tallinnas üles kasvatatud.

V i l j a o m a d u s e d. Õuna kuju on piklik-kooniline, kandid selgesti märgatavad, pealt kühmline. Vilja läbimõõt pikuti on keskmis-

selt 6,5 sm, risti — 6,5 sm. Põhivärvuselt õlgkollane, kattevärvus — päikesepoolsel küljel täpiline puna. Koorealused täpid on vähemärgatavad. Koor sile ja läikiv. Õieõõnsus on sügav, keskmiselt lame; varreõõnsus kitsas ning keskmise sügavusega. Varre keskmine pikkus on 1,5 sm. Süda on keskasendis. Seemnekambrid avatud, seemned munajad. Viljaliha on tihe, peeneteraline, kollakasvalge, mahlakas, väga meeldiva magushapu vürtsilise maitsega. Vili valmib oktoobri keskpaiku ja säilib veebruarini. Lauaõun.

P u u o m a d u s e d. Võra on ümarik, üheaastased võrsed pruunikad, kaetud udukarvadega. Lehe kuju on munajas, terava otsaga, sügavahambulise servaga, kuid sileda pinnaga. Puu on külmakindel ning tema juures haigusi ja kahjureid ei esine. Viljakus hea.

O. Kramerī õunaseemik nr. 22

P ä r i t o l u. Üles kasvatatud «Leedu pepingu» seemnest O. Kramerī poolt Tallinnas, Keemia t. 41.

V i l j a o m a d u s e d. Vili on kujult lühike, kooniline, läbimõõt pikuti on keskmiselt 5,8 sm, risti — 6,7 sm. Põhivärvuselt õlgkollane, kattevärvus — hõredad punased täpid päikesepoolsel küljel. Koorealused täpid on selgesti märgatavad. Koor on sile, läikiv, vahakorruga kaetud. Karikas kinnine, tolmukate seis keskasendis. Õieõõnsus on kitsas ja madal. Varreõõnsus kaunis sügav, kuid kitsas. Vars keskmise pikkusega, otsast jämenev. Süda on kõrgasendis. Pooleldi avatud seemnekambrites asuvad piklikud terava otsaga seemned. Viljaliha on tihe, rohekasvalge, võrdlemisi mahlakas, magushapu ja meeldiva maitsega. Vili valmib oktoobris ja säilib kuni aprillini. Väärtuslik lauaõun.

P u u o m a d u s e d. Võra on püstkerajas. Üheaastased võrsed on helepruunid, nõrgalt kaetud udukarvade ja täppidega. Lehe kuju on munajas, leht ise üsna paks, nührihambulise servaga. Puu on väga viljakas ja külmakindel. Ei ole vastuvõtlik haigustele ja kahjuritele.

O. Kramerī õunaseemik nr. 24

P ä r i t o l u. Üles kasvatatud «Leedu pepingu» seemnest O. Kramerī poolt Tallinnas, Keemia t. 41.

V i l j a o m a d u s e d. Õun on kujult varieeruv ümarikust kuni kooniliseni. Läbimõõt pikuti on keskmiselt 7,2 sm, risti — 8,3 sm. Põhivärvuselt õlgkollane, kattevärvus kolmveerandil viljal punane, üksikute tumedamate joontega. Koorealused täpid on nõrgalt märgatavad. Koor on sile, läikiva vahakorruga kaetud. Karikas kinnine, tolmukate seis madalas asendis. Õieõõnsus kitsas ja madal. Varreõõnsus on samuti kitsas, seejuures madal ja nõrga roostevärvuselise kattega varre ümbruses. Vars on lühike ja jäme. Süda on kõrgasendis. Seemnekambrid on kinnised ja seemned piklik-munaja ku-

Joonis 15. O. Krameri õunaseemiku nr. 24 algpuu.

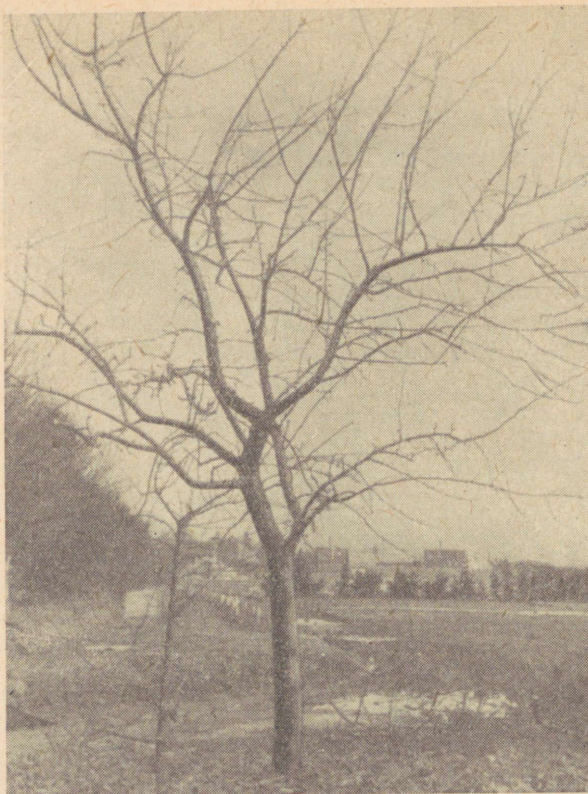
juga. Viljaliha tihe, peeneteraline, valge värvusega, mida läbistavad punased jooned. Õun on mahlakas, meeldiva magushapu maitsega. Vili valmib oktoobri keskpaiku, säilib märtsi keskpaigani. Sügisel kõlbab tööstusõunaks, kevadel võib kasutada lauaõunana.

Puu omadused. Võra on suur, lai, allapoole vajuvate oks-
tega. Üheaastased võrsed on helepruunid, kaetud udugarvadega. Leht on piklik-munajas, nürihambuline, keskmise paksusega ning sile. Puu on külmakindel, ei ole vastuvõtlik haigustele ja kahjurit-
tele. Viljakus on väga hea.

O. Krameri õunaseemik nr. 29

Päritolu. Üles kasvatatud «Leedu pepingu» seemnest O. Kra-
meri poolt Tallinnas, Keemia t. 41.

Vilja omadused. Kuju on tõmpkooniline, kergete lame-date

Joonis 16. O. Krameri õunaseemiku nr. 29 algpuu.

kantidega üle kogu õuna. Lähimõõt pikuti on keskmiselt 4,3 sm, risti — 5,9 sm. Põhivärvuselt õlgkollane, kattevärvus — punased täpid päikesepoolisel küljel. Koorealused täpid on hästi märgatavad, tihedad, valkjasrohelised. Koor sile, kaetud tugeva vahakorruga. Karikas on kinnine, tolmukate seis kõrgasendis. Õieõõnsus on sügav ja kitsas. Varreõõnsus keskmise laiuse ja sügavusega. Vars on keskmise pikkusega. Süda on kõrgasendis, seemnekambrid poolavatud. Seemned munajad. Vili on kõrgeväärtuslik lauaõun, mis valmib septembri lõpul ja säilib jaanuari lõpuni.

P u u o m a d u s e d. Võra on lai, allarippuvate okstega, tugeva kasvuga, meenutades «Leedu pepingu» võra. Uheaastased võrsed on helepruunid, kaetud tihedate udukarvadega ning harvade helekollaste täppidega. Leht on piklik-munajas, keskmise paksusega, nürihambulise servaga. Puu on külmakindel, ei ole vastuvõtlik haigus-tele ja kahjuritele. Viljakus hea.

A. Kurmi õunaseemik nr. 6

Päritolu. Seemiku on aretanud mitšuurinlane A. Kurm, Kilingi-Nõmme rajoonis, ristates «Vaarikaõuna» «Liivi kuldrenetiga», millele hiljem on kasutatud mentoriks «Wagneri» õunapuud.

Vilja omadused. Õun on keskmise suurusega, sageli isegi väga suur. Põhivärvuselt kollane, mida katab peaaegu kogu vilja ulatuses tumepunane kaitevärvus. Koor on sile, vars lüheldane, võrdlemisi jäme ja asub madalas varreõõnsuses. Süda on peaaegu ümmargune, väike ja asub keskasendis. Viljaliha on valkjas, koore alt nõrga roosaka jumega, mahlakas, magushapu maitsega ja meeldiva vürtsiga, mis annab talle erilised lauaõuna omadused. Vili valmib septembris ja säilib detsembrini.

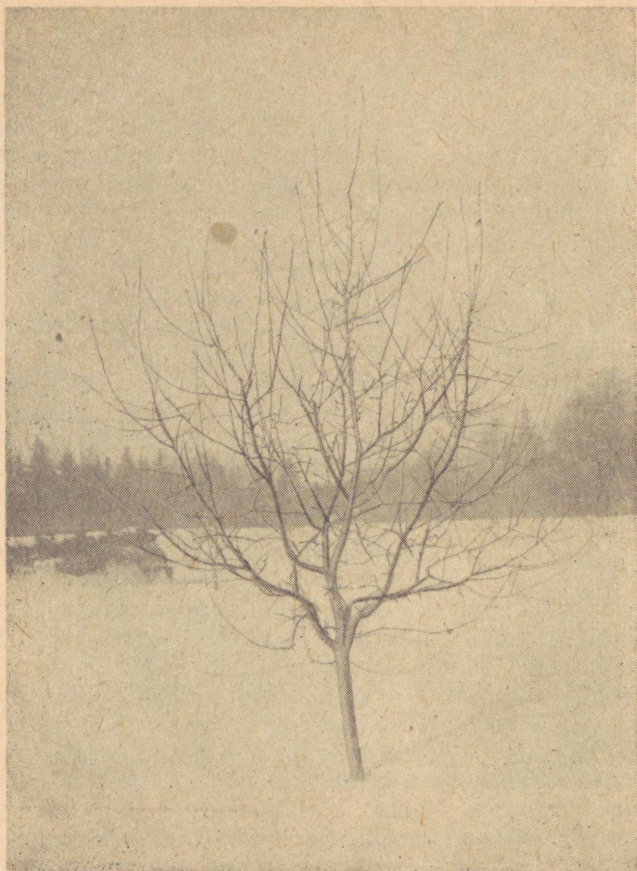
Puu omadused. Puu on jõulise kasvuga. Lehed keskmised kuni suured, kujult munajad, madalahambulised, tumerohelised. Lehe vars on keskmise pikkusega. Puu on külmakindel, haiguste ja kahjuritele vähevastuvõtlik. Annab rikkalikku saaki.

«Tellissaare õun»

Päritolu. Kogutud andmetel on sort üles kasvatatud Poolast toodud tundmatu kultuurõunapuu seemnest Pelistveres, Tellissaare talus. Sorti hakati levitama Põltsamaa puukoolide kaudu.

Vilja omadused. Vili on keskmise suurusega, keskmine kaal — 125 g. Vilja läbimõõt pikuti on keskmiselt 5,8 sm ja risti — 6,7 sm. Põhivärvuselt rohekaskollane, mis on päikese poolt kaetud nõrga punaga. Viljal ei esine märgatavaid kante. Karikas avatud, karika lehed lühikesed, laiad, karika õõnsus lai, lame ja sile. Karikaalne õõnsus on madal ja lai. Tolmukad keskkõrgusel. Vars keskmise pikkusega, peenike, puine, värvuselt pruunikaspunane, asub keskmise sügavusega kitsavõitu varreõõnsuses. Koor sile, läikiv, õhuke ja koore all on märgatavaid väikesi tumepruune täpikesi, mis asetsevad üle kogu vilja. Koor on kaetud nõrga vahakorruga. Süda väheldane kuni keskmise suurusega, kõrgasendis. Seemnekambrid poolavatud kuni kinnised, milles asuvad munakujulised pruunid seemned. Viljaliha peeneteraline, tihe, rohekasvalge, mahlakas, väga meeldiva magushapu maitsega. Sisaldab 0,50% happeid ja 9,44% suhkruid. Vili valmib novembris ja säilib aprilli-maikuuni. Vilja omadustelt kuulub kõrgeväärtuslike tali-lauaõunte hulka.

Puu omadused. Puu on jõulise kasvuga, ümariku võraga. Üheaastased võrsed on punakaspruunid, mis kaetud väga nõrga udukarvade korruga. Koorealused täpid esinevad hõredalt ja need on väikesed, piklikud. Lehed on keskmise suurusega, munakujulised ja helerohelised. Leherootsud keskmise pikkusega, intensiivse punase värvusega. Tähelepanekute põhjal on puu osutunud külma-kindlaks ja küllalt viljakaks.

Joonis 17. «Tellissaare õuna» puu.

PIRNIPUUD

«Kägi bergamott»

Päritolu. «Kägi bergamott» on aretatud J. Kägi poolt Lihula rajoonis ja tema algpuu asub K. J. Vorošilovi nimelises kolhoosis. J. Kägi on algseemne saanud Metskülast, Lihula rajoonist, endisest Matsalu mõisaaiaist tundmatult kultuurpirnipuult.

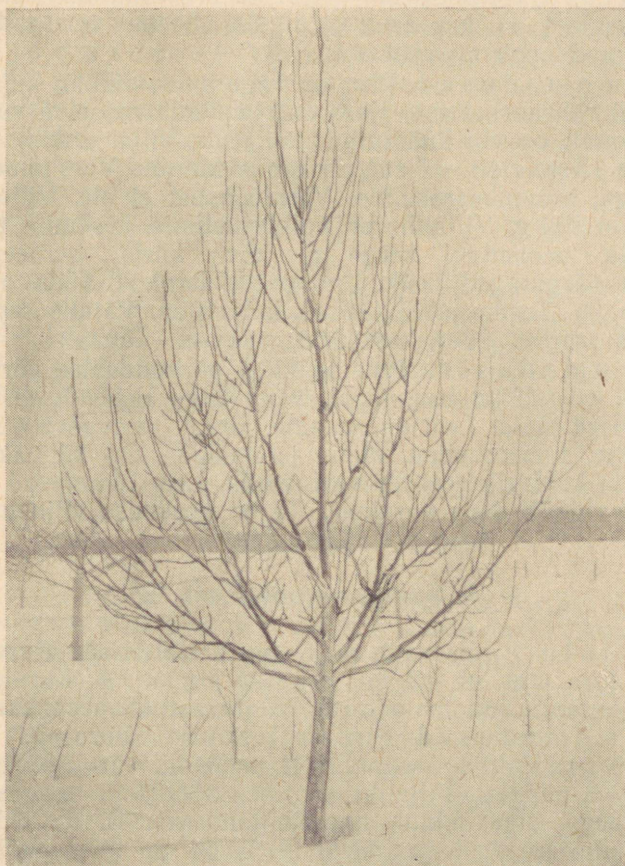
Vilja omadused. Pirn on keskmise suurusega, bergamotikujuline. Karikapoolsel otsal on vili kergelt väljasurutud kujuga. Vilja põhivärvus on rohekaskollane, päikesepoolsel küljel õrnade punaste joontega. Viljal puudub roostevärvuseline kate. Koorel on väga tihe roheline täpistik. Vars on keskmise pikkusega, värvilt

helepruun ja suundub otse viljasse. Viljaliha on võrdlemisi tihe, väga mahlakas, sulav, meeldiva maitsega ja hästi magus, ilma kivisrakkudeta. Seemnekambrites on 10 hästi väljakujunenud musta munakujulist seemet. Vili valmib septembri esimesel poolel ja säilib lühemat aega.

Puu omadused. Puu on võrdlemisi tugevakasvuline, võra püramidaalne, kuid okste otsad vajuivad kergelt allapoole. Lehed on väikesed, munakujulised, läikivad. Puu paljuneb juurevõsunditega, on täiesti külmakindel, haigustele ja kahjuritele vähevastuvõtlik. Väga viljakas.

«Lutsu võipirn»

Päritolu. «Lutsu võipirn» on levinud Viljandi linnast ja selle ümbrusest. Teda levitati algul Viljandi puukoolide kaudu. Kes tõeliselt selle sordi aretajaks on, pole seni selgunud.

Joonis 18. «Lutsu võipirni» puu.

Viljaomadused. Vili on keskmise suurusega, ümmargune, heleroheline, päikese poolt kaetud kollaka jumega. Valminult muutub kogu vili helekollaseks. Viljavars on lühike ja jäme. Vili tuulekindel. Viljaliha on valge, pehme, mahlakas ja magus. Vili valmib septembris ja säilib 2—3 nädalat. Oma omadustelt kuulub väärtuslike lauapirnide hulka.

Puuomadused. Puu on tugevakasvuline, püramidaalse võraga. Hakkab varakult kandma, kannab rikkalikult ja korrapäraselt. Mullastiku suhtes pole eriti nõudlik, eelistab keskmise raskusega muldasid. Puu on osutunud külmakindlaks. Parimaks tolmuandjaks sordiks on «Tervishoiunõunik».

O. Krameri pirniseemik nr. 21

Päritolu. Pirniseemiku nr. 21 on aretanud O. Kramer Tallinas, Keemia t. 41, kus asub ka algpuu. Seemik on saadud sortide «Curé» ja «Napoleon» ristlusel.

Viljaomadused. Pirn on väga suur, pikliku kujuga. Põhivärvuselt rohekaskollane. Koor on sile, ilma roostevärvuselise kateta. Pinnalt on vili kühmuline, konarlik. Vilja keskmine läbimõõt pikuti on 13 sm, risti — 6 sm, karikas on kinnine. Vars jäme, keskmise pikkusega, pruunikasroheline. Varreõõnsust ei ole. Vilja keskmine raskus on 300 g. Viljaliha on valkjaskollane, keskmise tihedusega, mahlakas, poolsulav, kerge meeldiva värtsi maitsega. Viljalihas on märgatavad üksikud nõrgad kivisrakud. Süda on väike ja kõrgasendis. Seeme piklik, kitsas, helepruun. Valmib septembris ja säilib oktoobrini. Suur, keskpärase maitsega lauapirn.

Puuomadused. Puu on kitsa püramidaalse võraga. Üheaastased võrsed on pruunikad, väga tugevakasvulised. Koore all helekollased täpid. Leht on ovaalne, järsult teravneva otsaga, nühambuline, tumeroheline, läikiv ja nahkjas. On külmakindel, haigustele ja kahjuritele ei ole vastuvõtlik. Lehed langevad hilja, kuid puitaine valmib üsna varakult. Ta on keskmise viljakusega.

A. Kurvitsa pirniseemik nr. 5

Päritolu. Pirniseemik nr. 5 on aretatud A. Kurvitsa poolt Tartus, Riia mnt. nr. 12, kus asub ka algpuu. A. Kurvits on tema üles kasvatanud tundmatu sordi, arvatavasti «Sapežanka» seemnest.

Viljaomadused. Pirn on keskmise suurusega (keskmine kaal 100 g). Valmib septembri II dekaadil, värvuselt helekollane, säilib 2—3 nädalat. Viljaliha on tihe, mõõdukalt magus, tunduva happesusega, ülevalminult muutub jahuseks. Ta on üldiselt keskmiste maitseomadustega väärtuslik tarbe- ja tööstusvili, sukaadi, mahla, kompoti ja marmelaadi valmistamiseks.

Puuomadused. Puu on tugeva kasvuga, kõrge pürami-

daalse, paraja tihedusega võraga. Võra kujunemist reguleeritud ei ole. Koor on tüvel sile, hall, okstel samuti hall. Võrsed on tumepruunid. Lehelaba munajas-ovaalne, paks, pind tasane, ääresakid väikesed, nürid — segmentidekujulised. Lehesoonestik on väga tihe. Puu on külmakindel, kannatab vähe taimehaiguste ja kahjurite all.

«Järve seemik»

Päritolu. Algpuu asub Tartu linnas, Lembitu t. 5 ja on istutatud sinna 1926. aastal V. Järve poolt. Algpuu on saadud Tartust «Erika» puukoolist «Metsanaudingu» nime all, mis 1939/1940. aasta talvel külmus. Alusest kasvas üles uus võrse, mida omanik algul pidaski õigeks «Metsanaudinguks». Võrreldes sorti «Metsanaudinguga», hakkas aretaja kahtlema sordiehtsuses ja tõi vilja sordi kindlaksmääramiseks 1948. aastal A. Kurvitsale, kes tutvus kohapeal puuga ja tegi kindlaks kõrgeväärtusliku pirniseemiku.

Viljaomadused. Vili on võrdlemisi suur (suuremad pirnid kuni 300 g), ilusa kujuga, roostevärvuselise koorega, mis päikese poolt värvub karminpunaseks. Osa vilju on oma kujult väga sarnased «Metsanaudingule», kuid varrepoolses osas on need tõntsakamad kui «Metsanaudingu» viljad. Viljaliha on valge, meeldivalt magus, täiesti sulav. Vili valmib septembris-oktoobri algul ja säilib lühemat aega. Omadustelt kuulub vili väärtuslike lauapirnide hulka.

Puuomadused. Puu on väga jõulise kasvuga, nägusa püramidaalse võraga. Üheaastased kasvad on jämedad, varustatud jämedate tugevate astlatega. Lehestik on väga tihe, tumeroheline ja küllalt läikiv. Puu on täiesti haigustekindel ja suhteliselt kõrge külmakindlusega. Puu on viljakas ja annab rikkalikult juurevõrseid.

PLOOMIPUUD

«Tartu punane ploom»

Päritolu. Sordi on aretanud A. Kurvits Tartus, Riia mnt. nr. 12, kus asub ka algpuu. Sort on üles kasvatatud «Viktooria» seemnest, mis saadud vabal tolmllemisel 1937. aastal.

Viljaomadused. Esimene vili kasvas puule 1947. aastal ja kaalus 35 g. Järgmisel aastal oli puul 4 vilja, milledest suurim kaalus 40 g. 1950. aastal kasvas puul 150 vilja ja suurem vili kaalus juba 50 g. Vili kasvab suurtes kobarates, sarnaselt emapuule, ja on väga ühtlane. Vili on kujult ovaalne, keskmised mõõded — 4,2×3,6×3,6 sm. Põhivärvuselt roheline, kattevärvus tumeroosa. Vilja sisu on kollakas, mahlakas, nõrgalt hapu. Kivi on väike — 3,3% vilja kaalust, poolahtine. Vili valmib augusti teisel dekaadil, püsib puul kindlalt ja kaua, kuni närbumiseni. Puult

mahavõetud vili on suhteliselt hea säilivusega, nagu emapuu — «Viktooriagi» vili. Seega on vili heade transportimisomadustega. Hea lauaploom, kuid ka hea konservimiseks, keediste ja veini valmistamiseks.

P u u o m a d u s e d. Puu on tugeva kasvuga ja laiuva hõreda võraga. Oksad kasvavad tüvest 70—90° all. Alumised oksad on võra ülemistest okstest suhteliselt palju tugevamad ja pikemad. Tüve ja peaokste koor on krobeline, kuni kestendamiseni, ja võrdlemisi paks. Okste koore värvus on hall, helehallide täppidega. Leht on munajas, ääred korrapäraselt ja kergelt saagjad. Puu on külma- ja haigusekindel. Vaigujooksmist puul ega viljal märgatud ei ole. Oma heamaitse, kaunivärvuselise, suure ja varavalmiva vilja tõttu väärib sort ulatuslikumat levikut.

«Tartu kollane ploom»

P ä r i t o l u. «Tartu kollane ploom» on saadud «Liivi kollase munaploomi» ristlusel «Oullinsi renkloodiga» 1937. aastal. Seemik istutati 1938. aasta sügisel praegusele kasvukohale Tartus, Riia mnt. 12, kus asub algpuu. Sordi aretajaks on Eesti NSV tuntud mitšuurinlane A. Kurvits.

V i l j a o m a d u s e d. Vilja kuju on munajas-ovaalne, keskmised mõõted — 4,5 × 3,6 × 3,6 sm. Vilja värvus küpselt on kuld-kollane, kerge heleda kirmega. Vilja asetus okstel on paaris või kolmikutena. Viljaliha on kuld-kollane, kuld-kollase mahlaga, keskmise tihedusega; väga magus, kerge happesusega. Vili valmib augusti esimesel dekaadil, püsib võrdlemisi hästi puul ja säilib mahavõetult harilikus temperatuuris hästi nädalapäevad. Poolküpsel viljal on omadus normaalselt järele valmida, mille tõttu on hästi transportitav. Vilja kivi on väike — 3,2% vilja kaalust, poollahtine, osas viljades lahtine. Hea lauavilja sort, hea ka konservimiseks ja keediste ning veini valmistamiseks.

P u u o m a d u s e d. Puu on väga tugeva kasvuga. Võra on lai, püramidaalne, parajalt tihe. Kõrvaloksad on suunaatud 50 kuni 80° all juhtokstest eemale. Koor tüvel on sile, halli värvusega, koor okstel on samuti hall, võrsete koor — tumepruun. Leht on teravalt ovaalne, pealt läikiv, karvasuseta. Lehe ääred korrapäraselt nürilt saagjad. Abilehed on väga arenenud, pikad, kitsad, teravate ääresakkidega, langevad maha pungade küpsedes augustikuu algul. Puu erakordselt külma- ja haigusekindel ning lõpetab kasvu juuli II dekaadi keskel. Viljamädanikku puul ei ole esinenud. Öitsemise ajal on puu oma suurte täidisõite tõttu väga dekoratiivne, õied püsivad puul võrdlemisi kaua. Ka suvel kuulub puu oma väga suurte tumeroheliste lehtedega teiste ploomipuude hulgas kaunimate hulka. Arvesse võttes sordi tugevat kasvu, külma- ja haigusekindlust, kaunist võra ja lehestikku, tema dekoratiivsust kevadisel öitsemise ajal, välimuselt suurt, ilusat ja maitset head vilja, kui ka vilja varajast valmimist, tuleks seda sorti ulatuslikumalt levitada.

«Tartu kaunitar»

P ä r i t o l u. Sort on saadud «Emma Lepermanni» seemikust, mis oli tekkinud vabal tolmlenisel 1939. aastal. Sordi aretajaks on A. Kurvits. Algpuu asub Tartus, Riia mnt. 12.

V i l j a o m a d u s e d. Kujult on vili ovaalne, värvuselt violett-roosa, väga sarnane emapuu kõige eredavärvuseliseemale viljale, mis kasvavad kreegi alusele vääristatud «Emma Lepermannil». Vilja sisu on kollakas, kollaka mahlaga, magus, mõnusa võrtsilise maitsega. Vilja keskmine kaal on 35 g. Vili on hea säilivusega. Sort on hea lauavili, kohane ka konservimiseks, keediste ja veini valmistamiseks. Vili küpseb augusti I dekaadil, s. o. mõnevõrra varem kui emasordi «Emma Lepermanni» vili.

P u u o m a d u s e d. Puu on keskmiselt tugeva kasvuga, püramidaalse, tiheduselt keskmise võraga. Tüvi on kaetud halli sileda koorega. Okste koor on samuti hallikas, kaetud tiheda, koore pinnalt kõrgemale tõusvate risti suunatud triipudega, mille poolest ta sarnaneb väga emapuuga. Võrsete pind on ülalpool pruun, allpool heteroheline. Leht on ovaalne — munajas, võrdlemisi paks, krobeline, peasooned tõusevad pinnalt tugevasti esile ja moodustavad palju kõrvalharusid. Ääresakid on väga väikesed, nürid, ühtlased, leheääred kergelt ülespoole keeratud. Puu on külma- ja haigustekindel. Vaigujooksu puul ega viljadel ei ole esinenud, mille all kannatab sageli emapuu, s. o. «Emma Lepermanni» vili. Vilja üheks paremuseks on tema ühtlane värvumine ka varjatud kohal, kus emapuu — «Emma Lepermanni» vili jääb ilmetuks. Sort kasvab hästi, kui ta on poogitud kreegile või teistele juurevõsundiliste ploomide alustele.

Erilist huvi pakuvad kohalikud omajuursed ploomi vormid, mida Eesti NSV-s ulatuslikult esineb, mis on külmakindlad ja väga viljakad. Mainitud vorme on viimase kolme aasta jooksul uurinud põllumajandusteaduste kandidaat A. Jaama, kes on neid pomoloogiliselt kirjeldanud. Alljärgnevalt on toodud nende pomoloogilised kirjeldused.

«Hiiu sinine» («Suureviljaline kreek»)

Levinud peamiselt õuna-, pirni- ja ploomikasvatuse tsooni põhjapoolses osas — saartel ja läänerannikul.

Selekteerimise koha järgi nimetatakse teda «Hiiu siniseks ploomiks». Mitmesuguste tunnuste järgi võib teda pidada ploomi ja kreegi vahepealseks vormiks, nn. «Suureviljaliseks kreegiks». Ta ületab meie hariliku kreegi vilja suuruselt ja on enamikul aastatel lahtise või poollahtise luuga. Omab kreegile omast suurt vastupidavust, iga-aastast viljarikkust ja teda paljundatakse juurevõsunditega.

Vili, võrreldes meie hariliku kreegiga, on võrdlemisi suur — keskmiselt 27×24×24 mm, keskmine kaal — 10 g. Kujult surutud otstega, peaaegu ümmargune, korrapärane, mõlemad pooled ühe-

suurused. Viljavarre õõnsus kitsas, madal ja korrapärane. Peenike — 2 sm pikkune viljavars on vilja küljes kõvasti kinni. Viljaõmb-
lus vähemärgatava joonena. Vilja koor mustjas-lillasinine, õhuke,
küllalt sitke, sisust lahti, kaetud hallikassinise kirmega. Viljaliha
kuld kollase värvusega, keskmise mahlakusega, vähekiuline, sulava
hapumagusa maitsega, omades seistes aroomi. Mahl värvuseta.
Vilja suhkrusisaldus on üle 10%, happesus — 1,4—2%. Luu on väike
— keskmiselt $15 \times 9 \times 5$ mm, korrapärase ovaalse kujuga, vähe
konarlik, selgmine külj laiem, vähe terava keskmise harjaga, kõht-
misel küljel madal kitsas vagu, kaalub 4,4% vilja kaalust. Mõnel
aastal lahtine või poollahtine. Vili valmib augusti lõpul või sep-
tembri algul. Hea töötlemiseks ja maitsev ka süüa. Säilivus ja
transpordikindlus hea.

Puu on 4—6 m kõrge, püstja võraga, kuid esineb tihti mitmetüve-
lise 4—5 m kõrguse püstja põõsana. Puu on külmakindel, tüvi
keskmise kasvatugevusega, iga-aastase rikkaliku viljakandvusega.
Lehed on 3,5—4 sm laiad, 7 sm pikad, piklik-munajad, õhukesed, pealt
tumerohelised, alt heledamad, tihedalt saagja servaga, 2 sm
pikkusel lehevarrel on 2 läätsekujulist näärmekest.

«Pärnu ploom» («Eesti ploom»)

«Pärnu ploom» («Eesti ploom») kasvab peamiselt ja rohkearvuli-
selt Eesti NSV õuna-, pirni- ja ploomikasvatuse tsooni lõunapoolses
osas — Pärnu, Kilingi-Nõmme ja Abja rajoonis. Arvatavasti üks
vanemaid omajuurseid Eesti ploomisorte, sest juba 1911. aastal
märgitakse J. G. Spuhl-Rotalia poolt koostatud Eestis kasvatata-
vate ploomisortide nimekirjas teda kui üht külmakindlamat ploomi-
sorti «Liivimaa punase lihtploomi» nime all («Livländische rote ein-
heimische»)¹.

Vilja suurus on keskmiselt $36 \times 30 \times 28$ mm, korrapärase muna
kujuga, ühesuuruste pooltega, vähemärgatava vaoga, kaalub 20 g.
Vilja värvus lillakas-tumepunane, sinaka vahakirmega, mis viljale
täisküpselt annab kauni tumesinise värvingu. Koor on võrdlemisi
paks, tihke, eraldub sisust. Viljaliha helerohekas-kollane, sulav,
värvitu mahlaga, hea magusa maitsega. Üldsuhkru sisaldus 9,6% ja
happesus 0,7%. Luu keskmise suurusega ($21 \times 11 \times 7$ mm), kaalub
4,3% vilja kaalust, ovaalne, piklik-munajas, ülemine osa teravnev,
alumine osa ebasümmeetriline (viltune), punakaspruuni värvust,
viljaliha küljest lahti või poollahti. Vili valmib septembrikuu keskel.
Saak on iga-aastane, isegi 40—50 kg puult. Vili on hea töötlemi-
seks ja kuulub ka lauasortide hulka.

Puu on 3—4 m kõrge, terve ja külmakindel. Üldiselt püstja
võraga. Andes juurevõsundeid, leidub teda tihti mitmetüvelise põõ-
saspuuna. Oksad on püstjad, sirged, tugevakasvulised (aastakasv
30—50 sm). Lehed on piklikud, äraspidi-munajad, keskmise suuru-
sega — 7—8 sm pikad ja 4—4,5 sm laiad. Lehed pealt kortsulised,

¹ J. G. Spuhl-Rotalia — Kodumaa marjad, 1911. a., lk. 163—164.

nahkjad, tumerohelised, alt läiketa rohelised. Leheservad on ühtlaselt ja tihedalt kärbitud keskmise sügavusega kärbetega. Lehe roots 2 sm pikk, tume-pruunikaspunane, omades kaht läätsekujulist helekollakat vastaspoolset nääret. Öitseb mai keskpaigast kuni juuni alguseni.

«Noarootsi punane»

Levinud õuna-, pirni- ja ploomikasvatuse tsooni põhjapoolses osas, Haapsalu rajoonis. Eriti rohkesti kasvab ja annab rikkalikku saaki mainitud rajooni Noarootsi aladel.

Vili on väga ilusa välimusega, renkloodi-tüübiline, punase värvusega, küllalt suur ploom (keskmiselt $34 \times 32 \times 33$ mm), kaalub keskmiselt 22,3 g. Vili on kujult ümmargune või ovaalne, tõmpide otstega. Varreõõnsus lai ja sügav. Viljavagu madal või selgesti nähtava joonena. Vilja ülemine pool lame, lohuga keskpaigas. Vilja värvus on punane, tumedamate kooretäppidega, kaetud tugeva lillakassinise vahakirmega. Vilja koor on paks ja lahtine. Sisu valkjaskollane, sulav, mahlakas ja magus. Suhkrusisaldus 10,73% ja happesus — 1,2—1,5%. Luu keskmise suurusega kuni väike (keskmiselt $17 \times 12 \times 7$ mm), lahtine kuni poollahtine — 3,1% vilja kaalust. Kujult ovaalne, alusel teravnev, pruunikaskollane, vähe sõmerjas. Vilja valmimise aeg on septembri algusest kuni septembri keskpaigani. Saak on iga-aastane — 20—40 kg puult. Vilja säilivus, samuti ka transpordikindlus on hea. Väga maitsev lauaploomina ja hea töötlemiseks.

Puud on levinud peamiselt hooldamata või vähehooldatud aedades, omades selle tagajärjel nendes kohtades ebakorrapärasest, püstist võra, kasvades tiheda rohke juurevõsunditest kasvanud ploomipuude metsana. Oksad on üldiselt peened, sirged, siledad, musthalli värvust, omades mõnikord ogasid. Lehed on laiad, enamuses tõmbid, äraspidi-munajad, 7 sm pikad ja 4—5 sm laiad, servad sügavate teravate sakkidega, pealt krobelsed, rõnelised, alt helerohelised ning peasoone ümber tiheda valkja udekatttega. Leheroots on peenike — 2,5—3 sm pikk, omab lehealuse lähedal keskmiselt kaht läätstjat nääret. Öitsemise aeg on 15. maist kuni juunikuu alguseni. Öitseb rikkalikult, omades palju kokkukasvanud õisi.

«Kollane munaploom»

Väga ammu Eesti NSV-s laialdaselt levinud omajuurne ploomisort. Juba 1905. aastal märgitakse pomoloog J. G. Spuhl-Rotalia poolt väljaantavas ajakirjas «Majapidaja» Eestis kasvavate ploomisortide nimekirjas «Kollast munaploomi». Hiljem, 1911. aastal mainitud autori poolt väljaantud raamatus «Kodumaa marjad» nimetatakse teda nime all «Liivimaa kollane munaploom» (Gelbe Livl. Eierpflaume). Samuti peetakse teda «Liivimaa punase lihtploomi» («Pärnu ploom») kõrval üheks külmakindlamaks sordiks. Ainult neid kaht sorti ei peeta vajalikuks talvel külma eest katta, kuna teised eel-

mainitud teoses toodud sordid nõudsid seda. Vili on ovaalne või munajas, viljavarre juures kühmuga (kaelaga), viljavaota, keskmise suurusega, kollase või rohekaskollase värvusega, keskmiselt 20 g raske, suuremad — 25 g. Koor tihe, kaetud tugeva valge kirmega. Sisu valkjaskollane, vahel roheka varjundiga, mahlakas, õrn, meeldiva hapukasmagusa maitsega. Suhkru sisaldus 9% ja happesus 1,2%. Luu keskmise suurusega — 4,2% vilja kaalust, eraldub kergesti viljalihast.

Puu on keskmise suurusega, tugeva kasvuga, püramidaalse võraga. Vajab ilmtingimata kasvamist ühes teiste, samal ajal õitsvate ploomisortidega, sest mainitud sordi õietolm on enamuses halvasti arenenud ja ta vajab enda kõrval tolmuandjat sorti. Tähelepanekud näitavad, et «Kollane munaploom», kasvades teiste ploomisortide puududes aias ainult üksi, kannab väga vähe vilja või ei kanna üldse. Puu hakkab vara kandma ja hea risttolmlemise puhul kannab rikkalikult iga aasta. Saak on 30—40 kg puult. Vili valmib septemrikuu algul või keskel. Väga hea laua- kui ka töötlemissort. Nimetatud ploomi seeme on üks eelistatavamaid aluste kasvatamise materjaliks puukoolides.

«Harilik kreek»

Esineb Eesti NSV-s väga paljudes kohtades peaaegu igal pool, kus ploomipuud vähegi võivad kasvada. Vähegi vastuvõetavais tingimustes on ta viljarikas ja annab saaki igal aastal.

«Hariliku kreegi» vili on väiksem kõigist teistest meil esinevatest kreegivormidest. Vilja suurus $2-2,5 \times 1,8-2$ sm, kaalub 4,5 g, ovaalne, peaaegu musta värvusega, kaetud tugeva sinaka vahakirmega, väga nõrgalt arenenud — peaaegu mittetähelepandava viljavaoga. Varreõõnsus puudub või on vaevalt märgatav. Viljaliha rohekas kuni rohekaskollane, mahlakas, pehme, meeldiva magushapu maitsega, luu ümbert eriti hapu. Suhkrusisaldus 8—11%, happesus — 1,4—2,5%. Saak on väga mitmesuguse suurusega (10—50 kg), olenedes agrotehnikast. Luu on täiesti kinnine, suur — 1,5—1,7 sm pikk, 0,7—1 sm lai, 0,5—0,6 sm paks, kaalub 5—9 % vilja kaalust. Kujult on piklik-ovaalne, lame, teravnevate otstega. Vili on väärtuslik töötlemiseks (povidlo, džemm, keedised, mahl ja vein). Valmib septembris. Võrreldes ploomipuudega omab harilik kreek rohkem tihedamat ja kompaktsemat võra, enam püstisemaid ja tihedalt kasvavaid peenemaid oksti. Puud on tavaliselt 3—4 m kõrgused. Ilma hooldamata moodustavad harilikult juurevõsunditest paljundes paljutüvelise põõsaspuude tiheda heki. Lehed on väikesed, ovaalsed, õhukesed, kuid küllalt tugevad, tumerohelised, tihedalt terava saagja servaga. Lehe vars on peenike, 0,7—1,25 sm pikk. Õitsemist alustab ploomidest üks nädal või rohkem varem, õitsemise kestus küllalt pikk — 2—2,5 nädalat, seega võib tolmelda ploome. Juurevõsunditest hästi paljunev. Vilja hakkab kandma vara ja kannab rikkalikult.

KIRSIPUUD

«Kurvitsa suurkirss»

Päritolu. Sort on saadud «Säilisveikseli» seemikust, mis on tekkinud vabal tolmlenisel 1932. aastal. Sordiaretajaks on A. Kurvits. Algpuu asub Tartus, Riia mnt. 12.

Vilja omadused. Vili on kujult sarnane emapuu viljaga, kuid suurem — kuni 7 g, hea maitsega, mis ületab emapuu vilja maitse (ilma tanniini maitseta), valmib emapuu viljast 2 nädalat varem.

Puu omadused. Puu kasv on tugev, moodustades ilusavõralise tüvepuu. Lehed on suured, ovaalsed, lehe äär nõrgalt kahekordselt sakiline. Sort on väga viljakas ja seniste tähelepanekute põhjal külmakindel.

МЕСТНЫЕ МОРОЗОУСТОЙЧИВЫЕ СОРТА ПЛОДОВЫХ ДЕРЕВЬЕВ ЭСТОНСКОЙ ССР

А. М. СИЙМОН,

доктор сельскохозяйственных наук

Резюме

В результате низких температур в зиму 1939/40 года, когда морозы в Эстонской ССР местами доходили до -42°C , плодоводство республики понесло тяжелые потери. Погибло 68% яблони, 87% груши, 86% сливы и 81% вишни. В годы немецкой оккупации количество плодовых деревьев еще более сократилось. Катастрофа зимы 1939/40 года вызвала у многих плодоводов сомнения в возможности успешного выращивания в Эстонии плодовых деревьев.

Более подробный анализ географического положения Эстонской ССР, метеорологических элементов, химического состава и физических свойств почвы показывает, что в Эстонии имеются все условия для успешного развития плодоводства и формирования качеств гибридных семян. Территория Эстонии на значительном протяжении окружена морем, которое смягчает зимы, умеряет колебания температуры и увеличивает относительную влажность воздуха.

Несмотря на незначительную величину территории, в климате Эстонской ССР наблюдаются заметные различия. В агроклиматическом отношении в Эстонии можно выделить четыре основные зоны:

а) юго-восточную зону с наиболее суровой зимой и наибольшей суммой температур;

б) западную зону, охватывающую район Пярнуского залива и островов, с большой суммой температур, продолжительным вегетационным периодом и с наиболее мягкой зимой (а на островах и с наименьшим количеством осадков в течение вегетационного периода);

в) зону болот центральной части республики с низкой суммой температур, с коротким вегетационным и безморозным периодами и с частыми заморозками;

г) зону побережья Финского залива с низкой суммой темпера-

тур, с наиболее коротким вегетационным периодом, с меньшей влажностью, но с относительно мягкой зимой.

Анализ метеорологических элементов показывает, что средняя температура воздуха, имеющая важное значение для развития растений, в нормальные годы в наиболее холодном месяце — феврале достигает $-5,9^{\circ}\text{C}$ и в наиболее жарком месяце — июле $+16,8^{\circ}\text{C}$. Годовое количество осадков — второй важный фактор роста растений — составляет в среднем 550 мм и в нормальные годы является вполне достаточным для роста и плодоношения всех наиболее распространенных пород плодовых деревьев.

Среднее количество часов с солнечным сиянием на островах республики доходит до 1800, на материке — до 1600. Дней со среднесуточной температурой выше 5° на островах и на западном побережье — 195, в центральной и восточной части материка — 175.

Для вызревания плодов и древесины наиболее нежных сортов сливы и груши требуется 190 дней со среднесуточной температурой выше 5° . Поэтому выращивать груши и сливы следует на островах и в районах западного побережья республики. Для яблони пригодны все остальные зоны, так как на вызревание ее плодов и древесины нужно только 170 дней.

В северной и северо-западной части Эстонской ССР преобладают, в основном, карбонатные рихвовые почвы, местами с очень мелким почвенным слоем. Однако во всех районах зоны рихвовых почв имеются участки с более глубокими почвами, пригодными для успешного выращивания плодовых деревьев.

В средней части республики почвы в общем более глубокие и по своему составу пригодны для закладки садов. Подзолистые почвы южной части разнообразны по своим свойствам и плодородию и поэтому здесь большое значение имеет выбор более плодородных и глубоких почв, благоприятных для закладки садов.

В западной части республики, в Мярьямаском, Пярну-Яагуписком и Вяндраском районах, с осадочными и наносными почвами, часто с высоким стоянием грунтовых вод, особенное значение при закладке садов имеет выбор участков, благополучных в отношении стояния грунтовых вод.

Итак, на основании всего сказанного выше можно констатировать, что в Эстонской ССР имеются все возможности для развития плодоводства. Основная причина катастрофы 1939/40 года заключается в том, что с течением времени в Эстонии накопился обширный сортимент плодовых западноевропейского и американского происхождения. Продолжительному наблюдению эти сорта ранее в Эстонии не подвергались, не были приспособлены к местным климатическим и почвенным условиям и поэтому погибли. Наблюдения показали, что в аналогичных условиях роста местные сорта народной селекции пострадали от мороза только в пределах 4%. Рост деревьев этих сортов в следующем году был хороший и деревья плодоносили.

По имеющимся данным, местные сорта в пределах Эстонии выводились еще в XVII столетии (данные В. Хуппеля). Особенно оживилась работа по выведению местных сортов с тех пор, как местные садоводы-любители познакомились с результатами работы И. В. Мичурина. Хотя многие из них в своих опытах полностью не придерживались методов работы И. В. Мичурина и понимали их по-разному, но в общем они шли в том же направлении.

Особый размах выведение местных сортов приняло на островах и на западном побережье Эстонии, где жили преимущественно моряки. Бывая за границей, они знакомились там с различными сортами плодовых, привозили с собой лучшие плоды и семена их высевали у себя. Вот почему на островах и в районах западного побережья так много сеянцев плодовых деревьев.

В 1936 году эстонских мичуринцев посетил ближайший сотрудник И. В. Мичурина акад. П. Н. Яковлев. Он дал эстонским садоводам ряд практических указаний по селекционной работе, и это способствовало значительному оживлению их деятельности. Доклады акад. П. Н. Яковлева привлекли в ряды местных мичуринцев большое количество садоводов, помогли укрепить связь между ними, что было особенно ценно для обмена опытом работы.

Выявление и учет ценных и морозоустойчивых сортов народной селекции сектором плодоводства Института сельского хозяйства Академии наук ЭССР были начаты в 1948 году. Агрономы-садоводы сообщили сектору плодоводства точные места нахождения лучших сеянцев, а часто и первоначальные данные о их свойствах, помощь агрономов содействовала успешному ходу работ. В результате работы нескольких экспедиций в 1952 году было выявлено большое число морозоустойчивых форм яблони, груши, сливы, вишни, черешни и терносливы. Все ценные формы народной селекции были сконцентрированы в саду, созданном для этого в филиале Полли Института сельского хозяйства Академии наук ЭССР. Здесь проводится более подробное изучение их хозяйственно-биологических свойств.

Значительный интерес представляют сведения о методике выведения сортов народной селекции. Как показывают данные, полученные во время экспедиций, выведение сортов народной селекции в республике шло двумя основными путями. Одна группа селекционеров работала целеустремленно, учитывая свойства родительской пары и приемы дальнейшего воспитания с целью получения морозоустойчивых, урожайных, с высококачественными плодами сеянцев.

В эту группу входят люди различных специальностей: учителя Яан Раэда и Александр Курвитс, крестьянин Альберт Курм, мастер по виноделию Отто Крамер, рыбак Юри Кяги и научный работник, лауреат Сталинской премии доктор сельскохозяйственных наук Юлиус Аамисепп.

У другой группы селекционеров выведение новых сортов шло более или менее случайным путем. Высевались семена лучших

плодов и отбирались сеянцы с культурными признаками. Часто сеянцы доводились до плодоношения, и отбор проводился уже по качеству плодов. К этой группе относится большинство селекционеров из народа.

Следует отметить и третий, наиболее примитивный способ получения сеянцев. При этом способе в садах выращивались случайно найденные сеянцы из семян культурных сортов. Этим способом особенно часто пользовались на островах и в районах западного побережья и получали отдельные ценные сеянцы.

При восстановлении советской власти в Эстонии необходимо было разработать новые основы для закладки крупных плодовых садов. Основным вопросом при этом было выявление пригодного в условиях Эстонской ССР сортимента. Стандартный сортимент Эстонской ССР, утвержденный в 1951 году Помологическим советом и Министерством сельского хозяйства ЭССР, включает значительное число местных морозоустойчивых сортов, особенно по яблоне. Сортимент груш и слив значительно меньше, но и он в результате достижений последних лет пополнился рядом ценных форм, которые с успехом могут быть использованы при закладке садов.

Обогащая стандартный сортимент Эстонской ССР высококачественными и морозоустойчивыми местными сортами, мы ставим развитие плодоводства в республике на прочную основу, не зависящую от природных катастроф, и выполняем завет И. В. Мичурина о превращении Страны Советов в цветущий сад.

Ниже приводятся краткие помологические описания сортов. Как указано выше, количество сортов народной селекции очень велико и поэтому помологические описания приведены только для сортов, включенных в стандартный сортимент или широко распространенных вблизи места выведения.

ЯБЛОНЯ

ЛЕТНИЕ СОРТА

«Налив белый» (прибалтийский)

Стандартный сорт, выращенный, вероятно, около Таллина и отсюда благодаря своим хорошим качествам, быстро распространившийся почти по всему свету.

Раннее, летнее яблоко средней величины. Созревает в августе и хранится непродолжительное время. Форма плодов довольно разнообразная, но преобладают плоды слабokonической, эллиптической и округлой формы. Плоды имеют заметную ребристость; одно из ребер имеет часто довольно острый шов во всю длину или только в части плода. Кожица желтовато-белая, гладкая, сухая, без румянца; только в местах, ярко освещенных солнцем, у отдель-

ных плодов можно заметить на солнечной стороне слабый румянец. Мякоть крупнозернистая, сочная, виннокислая, часто наливается.

«Налив белый» (прибалтийский) относится к числу высококачественных ранних столовых сортов.

Дерево морозоустойчиво и при хорошей агротехнике высокоурожайно.

«Суйслепское»

Сорт происходит из Эстонской ССР; получил свое распространение из сада имени Суйслеп — ныне Суйслепский сельсовет, Вильяндиского района. Исторические данные показывают, что сорт этот выращивался здесь уже в XVIII веке и в течение этого времени имел целый ряд синонимов.

Плод средней величины, округло-конической формы. Основная окраска желтовато-белая, покрытая с солнечной стороны яркорозово-красными полосками и пятнами. Мякоть мелкозернистая, сочная, винно-кислосладкая, с приятным ароматом, содержит в условиях Эстонской ССР 10,32% сахаров и 0,7% кислот.

Созревает в сентябре и хранится до ноября (при хороших условиях хранения — значительно дольше). «Суйслепское» относится к высококачественным столовым сортам.

Дерево морозоустойчиво, лучше развивается на хороших глубоких и теплых почвах. Плодоносить начинает довольно рано; взрослые деревья особенно урожайны на глубоких теплых почвах.

«Грушовка таллинская»

Стандартный сорт. Уже в 1794 году был описан за границей под названием «грушовки таллинской». На основании помологических описаний, сорт выведен в г. Таллине или в его окрестностях. До морозов зимы 1939/40 года старые деревья «грушовки таллинской» можно было сплошь и рядом встретить в местных садах, что показывает, что сорт выращивался здесь в большом количестве.

Плод средней величины, широко-конической формы, суживающийся к верхушке. Большая часть плода покрыта карминовой краснотой, в которой часто заметны отдельные темнокрасные полосы. Мякоть зеленовато-белая, сладкая, с грушевым привкусом и приятным ароматом. Содержит 10,51% сахаров и 0,78% кислот.

Созревает в августе и хранится недолго. По качеству плодов относится к сладким летним сортам.

Дерево морозоустойчиво. На сильнорослом подвое начинает плодоносить поздно. Урожайность средняя. Дерево лучше развивается на хороших и глубоких почвах.

Сеянец яблока № 12 А. Курма

Сеянец «грушовки таллинской», летне-осеннее столовое яблоко. Плоды средней величины, светложелтые со сплошной покровной окраской. Мякоть беловатая, сладкая, со слабой пряностью.

Дерево морозоустойчиво. Плодоносит довольно обильно.

ОСЕННИЕ СОРТА

«Голубой пярнуский» (сеянец Требо)

Выведен в г. Пярну учителем французского языка Пярнуской средней школы Жюлем Требу. Исходное дерево находится в Пярну, ул. Айя, 21. Более широкое распространение сорта началось с 1930 года, и сейчас он встречается в сортименте многих братских республик.

Плоды средней величины, суживающиеся к верхушке, с пятью слабозаметными ребрами. Кожица блестящая, светложелтая, с множеством заметных подкожных точек, без румянца. В сухую, солнечную осень часть плодов слабо окрашивается с солнечной стороны. Мякоть беловатая, сочная, мелкозернистая, с очень приятным виннокислым вкусом, содержит 12,0% сахаров и 0,5% кислот.

Плоды созревают в сентябре и хранятся до января. Высококачественное, очень приятного вкуса столовое яблоко.

Дерево морозоустойчиво и маловосприимчиво к грибным заболеваниям.

«Ренет золотой лифляндский»

По данным лауреата Сталинской премии доктора сельскохозяйственных наук Ю. Аамисеппа, подробно изучившего историю происхождения сорта, «ренет золотой лифляндский» впервые в Эстонии был описан помологом И. Г. Шпуль-Роталия. По его описанию сорт был выведен на месте из семян и впервые размножен тартускими питомниками. Последующее подробное изучение помологической литературы Ю. Аамисеппа все же не внесло ясности в историю происхождения сорта.

Плоды средней величины, округлые, с низкими ребрами по бокам. Кожица блестящая, лимонно-желтая, часто с румянцем на солнечной стороне. Мякоть желтовато-белая, плотная, сочная, очень приятного вкуса; содержит 10,32% сахаров и 0,5% кислот.

Плоды созревают в сентябре и хранятся до декабря. По качеству плодов «ренет золотой лифляндский» относится к числу высококачественных, хорошего вкуса столовых яблок.

Дерево довольно морозоустойчиво и при хорошей агротехнике урожайно. В плохих условиях роста страдает от рака ствола.

Сеянец яблони № 1003 Яана Раэда

Выведен Яаном Раэда от скрещивания сортов «осеннее-полосатое» и «лорд Суффилд».

Яблоко осеннее; поспекает в сентябре и сохраняется до ноября. Плоды средней величины с незаметными плоскими ребрами. Окраска желтовато-зеленая с отдельными красными полосами с солнечной стороны. Мякоть зеленовато-желтая, сочная, кислосладкая. Первосортное яблоко для переработки.

Дерево устойчиво против мороза, болезней и вредителей. Плодоносит регулярно и обильно.

Сеянец яблони № 1018 Яана Раэда

Выращен Яаном Раэда из семени неизвестной яблони из дер. Куйвайыэ, Харьюского района.

Яблоко осеннее; поспекает в середине сентября и сохраняется до ноября. Плоды средней величины или крупные, с плоскими ребрами. Основная окраска зеленовато-желтая, с полосатой краснотой на солнечной стороне. Мякоть зеленовато-белая, с приятным кислосладким вкусом. Пригодно для переработки и для потребления в свежем виде.

Дерево устойчиво против мороза, болезней и вредителей, очень урожайно.

Сеянец яблони № 1048 Яана Раэда

Выведен Яаном Раэда от скрещивания «антоновки» с «розовым тартуским».

Осенне-зимнее столовое яблоко. Плоды средней величины и крупные. Основная окраска желтая, с пятнистой или полосатой краснотой на солнечной стороне. Мякоть зеленовато-белая, сочная, слабокислая, приятного вкуса. Плоды созревают в сентябре.

Дерево сильнорослое, с направленными вверх сучьями, устойчиво против морозов, болезней и вредителей. Урожайность очень хорошая, регулярная.

«Смородино-розовое»

Сорт получен Яаном Раэда из семени культурного сорта.

Плоды созревают в сентябре и сохраняются до ноября, а в хороших условиях хранения — и дольше.

Плоды средней величины. Окраска желтая с пламеобразной полосатой краснотой. Мякоть желтовато-белая, рыхловатая, сладкая, сочная. Сладкое столовое яблоко.

Дерево устойчиво против морозов, болезней и вредителей, очень урожайно; плодоносит регулярно.

«Лифляндское луковичное»

Старинный сорт народной селекции. Был отмечен уже в 1868 году и в 1871 году рекомендован для широкого разведения, как высококачественное позднезимнее яблоко.

Плоды созревают в сентябре и хранятся до июня. Плоды небольшие, плоско-округлые. При созревании плоды становятся золотисто-желтыми с полосатой или пятнистой краснотой на солнечной стороне. Мякоть желтовато-белая или белая, твердая, плотная, с своеобразным, очень приятным сладким виннокислым вкусом. Содержит 11,29% сахаров и 0,59% кислот. Ценное столовое яблоко.

Дерево довольно морозоустойчиво. В молодости растет хорошо, но в дальнейшем рост замедляется. Дерево долговечно; часто можно встретить 100-летние плодоносящие деревья. При хорошей агротехнике плодоносит хорошо и регулярно.

«Пайдеское зимнее»

Сорт «пайдеское зимнее» происходит из г. Пайде. Исходное дерево находится в Пайде на ул. Пикк, 49. Впервые в литературе этот сорт был отмечен в 1891 году, причем указывалось, что по вкусу и нежности плодов «пайдеское зимнее» не имеет равных.

Плоды созревают в ноябре и сохраняются до следующего лета. Яблоко небольшое, до средней величины, зеленовато-желтое с полосатой краснотой. Мякоть белая, мелкозернистая, с приятным виннокислым вкусом. Содержит 0,61% кислот и 10,34% общего сахара. Ценное столовое яблоко.

Дерево сильнорослое с круглой кроной. Устойчиво против морозов, рака и других грибных заболеваний. Урожайность обильная.

«Пыльтсамаское зимнее»

Сорт народной селекции; происходит из Пыльтсамаского района Эстонской ССР. Плоды созревают в конце октября и сохраняются до конца февраля. Яблоко от средней до крупной величины, округло-коническое с малозаметными плоскими ребрами. Мякоть желтовато-белая, средней плотности, очень приятного кислосладкого вкуса. Содержит 0,82% кислот и 9,87% сахаров. Относится к высококачественным столовым сортам.

Дерево довольно сильнорослое, маловосприимчивое к болезням и вредителям. Урожайно.

Сеянец яблони № 1076 Яана Раэда

Выведен Яаном Раэда от скрещивания сортов «голубок пярнуский» и «пепин литовский».

Яблоко зимнее; созревает в октябре и сохраняется до апреля. Плоды средней величины, конические, с малозаметными ребрами, желтые. Мякоть белая, приятного кислосладкого вкуса. Относится к ценным столовым яблокам.

Дерево довольно морозоустойчиво. Плодоносит рано и обильно.

«Чудо Раэ»

Сеянец найден Яаном Раэда в Карловском лесу, Харьюского района. Яблоко зимнее, бочкообразное, с тупыми концами, средней величины. Основная окраска желтая со слабой пламеобразной краснотой. Мякоть белая, рыхловатая, довольно приятного кислосладкого вкуса. Без семян.

Сеянец яблони № 15 О. Крамера

Сеянец «пепина литовского».

Зимнее яблоко, созревающее в октябре и сохраняющееся в лежке до февраля. Плоды довольно крупные, конические, на солнечной стороне с точечной краснотой. Мякоть плотная, мелкозернистая, желтовато-белая, сочная, очень приятная, кислосладкая. Первокласное столовое яблоко.

Дерево устойчиво против морозов, вредителей и болезней. Урожайность обильная.

Сеянец яблони № 22 О. Крамера

Сеянец «пепина литовского».

Яблоко зимнее. Плоды конические, средней величины или крупные, желтые с редкими красными пятнами на солнечной стороне. Мякоть плотная, зеленовато-белая, довольно сочная, кислосладкая, приятного вкуса. Ценное столовое яблоко.

Дерево морозоустойчиво и очень урожайно.

Сеянец яблони № 24 О. Крамера

Сеянец «пепина литовского».

Яблоко зимнее; созревает в октябре и хранится до середины марта. Плоды крупные, конические; основная окраска желтая, покровная — красная с редкими темными полосками. Мякоть плотная, мелкозернистая, белая, сочная, приятного кислосладкого вкуса. Хорошее столовое яблоко, годное и для переработки.

Сеянец яблони № 29 О. Крамера

Сеянец «пепина литовского».

Высококачественное столовое яблоко. Плоды тупоконические, средней величины, желтые с красными пятнами на солнечной стороне. Мякоть плотная, мелкозернистая, белая, сочная, кислосладкая, приятного вкуса.

Дерево морозоустойчиво. Урожайность хорошая.

Сеянец яблони № 6 А. Курма

Получен от скрещивания сортов «малиновое» и «ренет золотой лифляндский»; ментор — сорт «Вагнера» призовой.

Плоды средней величины, желтые с темнокрасной окраской по всему плоду. Мякоть белая, под кожицей слегка розоватая, сочная, кислосладкая с приятной пряностью. Пригодны для столового пользования.

Дерево морозоустойчивое, очень урожайное.

«Яблоко Теллиссааре»

Сорт выращен из семян культурного сорта на хуторе Теллиссааре в Пилистрере, был распространен Пыльтсамским питомником.

Плоды средней величины, зеленовато-желтые, покрытые с солнечной стороны слабой краснотой. Мякоть мелкозернистая, плотная, зеленовато-белая, сочная, очень приятного кислосладкого вкуса. Содержит 0,50% кислот и 9,44% сахаров. Созревает в ноябре и хранится до апреля—мая. По качеству плодов относится к числу высококачественных зимних яблок.

Дерево сильнорослое, морозоустойчивое и довольно урожайное.

ГРУША

«Бергамот Кяги»

Выведен Ю. Кяги в Лихуласком районе. Материнское дерево находится в колхозе им. Ворошилова.

Плоды небольшие, бергамотовидные. Основная окраска зеленовато-желтая, на солнечной стороне — нежные красные полоски. Мякоть довольно плотная, очень сочная, тающая, очень сладкая с приятным вкусом. Созревает в первой половине сентября и хранится непродолжительное время.

Дерево довольно сильнорослое, морозоустойчивое, очень урожайное. Размножается корневой порослью. Сеянцы «бергамота Кяги» являются очень хорошим подвоем для груш.

«Бере Лутса»

Сорт народной селекции. Распространение получил из города Вильянди через местные питомники.

Плоды средней величины, яркозеленые, с солнечной стороны желтоватые. По созревании весь плод становится яркожелтым. Мякоть белая, мягкая, сочная и сладкая. Созревает в сентябре и сохраняется 2—3 недели. Ценный столовый сорт.

Дерево сильнорослое, морозоустойчивое. Плодоносит рано и обильно.

Сеянец груши № 5 А. Курвитса

Сеянец неизвестной летней груши.

Плоды средней величины, грушевидные, светложелтые. Мякоть плотная, довольно сладкая, с заметной кислотой. Созревает во второй декаде сентября. Ценный сорт для переработки.

Дерево устойчиво против морозов и болезней. Урожайность хорошая.

Сеянец груши № 21 О. Крамера

Получен от скрещивания сортов «Кюре» и «Наполеон».

Плоды очень крупные, продолговатой формы, зеленовато-желтые. Мякоть светложелтая, средней плотности, сочная, с легкой, приятной пряностью, вкусная, полутающая.

Дерево морозоустойчивое, довольно урожайное.

Сеянец Ярве

Сорт народной селекции. Исходное дерево находится в г. Тарту, ул. Лембиту, 5.

Плоды довольно крупные, весом до 300 г, красивой формы. Кожица цвета ржавчины, с солнечной стороны — кармино-красная. Мякоть белая, приятного сладкого вкуса, тающая. Созревает в сентябре — начале октября и сохраняется непродолжительное время. Ценная столовая груша.

Дерево сильнорослое, морозоустойчивое. Урожайность обильная. Дает корневые отпрыски.

СЛИВА

«Тартуская красная»

Сорт выведен А. Курвитсом из семян сорта «Виктория».

Плоды крупные, овальные. Основная окраска зеленая, покровная — темнорозовая, красивая. Мякоть желтоватая, сочная, со

слабой приятной кислотой. Косточка небольшая, полуотделяющаяся. Созревают плоды во второй декаде августа и сохраняются довольно хорошо. Транспортабельны; пригодны для столового пользования. Дерево устойчиво против морозов и вредителей. Урожайность высокая.

«Тартуская желтая»

Сорт получен А. Курвитсом от скрещивания «очаковской желтой» с «ренклодом Улленса». Плоды крупные, яйцевидно-овальные. Мякоть золотисто-желтая, сочная, средней плотности, очень сладкая с легкой приятной кислотой. Косточка небольшая, полусвободная. Ценный столовый сорт. Созревает в первой декаде августа.

Дерево морозоустойчивое.

«Тартуская красавица»

Сорт выведен А. Курвитсом из семян сливы «Эмма Лепперман». Плоды овальные, фиолетово-розовые. Мякоть желтоватая, сочная, сладкая, с приятной пряностью. Плоды созревают в первой декаде августа и сохраняются довольно хорошо.

Дерево морозоустойчиво и урожайно.

«Хийуская синяя»

Местный сорт народной селекции, распространенный преимущественно на островах и на западном побережье Эстонской ССР.

Плоды небольшие, средний вес 10 г, темновато-фиолетово-синей окраски. Мякоть золотисто-желтая, кислосладкая, при лежке приобретает аромат. Содержит сахара 10%, кислот — 1,4—2%. Косточка небольшая, почти отделяющаяся. Плоды созревают в конце августа—начале сентября. Пригодны для переработки, транспортабельны.

«Красная Ноароотси»

Местный сорт народной селекции, распространенный преимущественно в Хаапсалуском районе, в северной части зоны преимущественного выращивания сливы и груши.

Плоды очень красивые, красной окраски; средний вес их 22,3 г, более крупных — 27 г. Мякоть светложелтая, тающая, сочная, сладкая. Содержание сахаров 10,73%, кислот — 1,2—1,5%. Косточка средней величины или маленькая, полуотделяющаяся или отделяющаяся. Созревает в первой половине сентября. Хорошая столовая слива.

Дерево с приподнятой кроной, морозоустойчиво. Урожайность обильная.

«Пярнуская синяя»

Местный сорт народной селекции, распространенный преимущественно в Пярнуском, Килинги-Ныммеском, Абяском районах — в южной части зоны преимущественного выращивания сливы и груши.

Плоды фиолетово-темнокрасные с синим восковым налетом, вследствие чего созревшие плоды принимают красивую темносинюю окраску. Средний вес 20 г. Содержание общего сахара — 9,6%, кислот — 0,7%. Косточка средней величины, отделяющаяся или полуотделяющаяся. Созревает в середине сентября. Сорт столовый; годен также для переработки.

Дерево высотой 3—4 метра, морозоустойчивое. Урожайность ежегодная до 40—50 кг с дерева.

«Яичная желтая» (окаковская желтая)

Старинный корнесобственный сорт, распространенный по всей Эстонской ССР.

Плоды желтые или зеленовато-желтые; средний вес 20 г, крупных — до 25 г. Мякоть светложелтая, приятного кислосладкого вкуса. Содержание сахаров 9%, кислот 1,2%. Косточка отделяющаяся. Созревает в первой половине сентября. Плодоносить начинает рано и при хорошем перекрестном опылении плодоносит ежегодно и обильно.

«Тернослива обыкновенная»

Распространена по всей Эстонской ССР в значительном количестве, особенно на известковых почвах северной части республики.

Плоды небольшие, средний вес 4—5 г, почти черные. Мякоть зеленоватая или зеленовато-желтая, сочная, мягкая, с приятным сладкокислым вкусом, с более острой кислотой вокруг косточки. Содержит сахаров 8—11%, кислот 1,4—2,5%. Созревает в сентябре.

Дерева высотой 3—4 метра, морозоустойчивы. Начинают плодоносить рано и обильно.

ВИШНЯ

Вишня Курвитса крупная

Сеянец «лотовой» («сяйлисвейксель»).

Плоды довольно крупные (до 7 г), по форме сходны с плодами «лотовой». Вкус приятный, превосходит вкус «лотовой». Созревает раньше «лотовой» на две недели.

Дерево морозоустойчиво, очень урожайно.

SISUKORD

Sissejuhatus	3
Eesti NSV kohalikest viljapuusortidest ja nende tähtsusest puuviljaaian- duse arendamisel	4
Ounapuud	8
Pirnipuud	32
Ploomipuud	35
Kirsipuud	41
Местные морозоустойчивые сорта плодовых деревьев Эстонской ССР Резюме	42

Toimetaja G. Hansman.

Kaane kujundus R. Aarela-Roos.

Tehniline toimetaja E. Plaks.

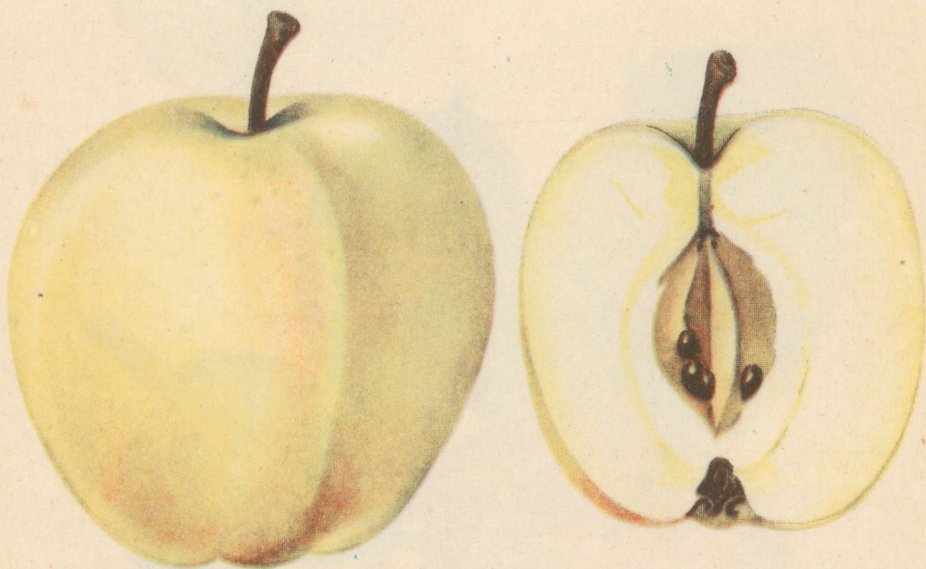
Korrektorid A. Kalberg ja
E. Männik.

Ladumisele antud 30. III 1954.
Trükkimisele antud 23. X 1954.
Paber 60×92 sm, 1/16. Trükiarv
5000. Trükipoognaid 3,5 + 31 lisa.
Arvutuspoognaid 4,71. Tellimise
nr. 3829. MB-19005. Trükikoda
„Kommunist“, Tallinn, Pikk 2.

На эстонском и русском языках.

А. М. Сиймон. Местные морозо-
устойчивые сорта плодовых де-
ревьев Эстонской ССР.

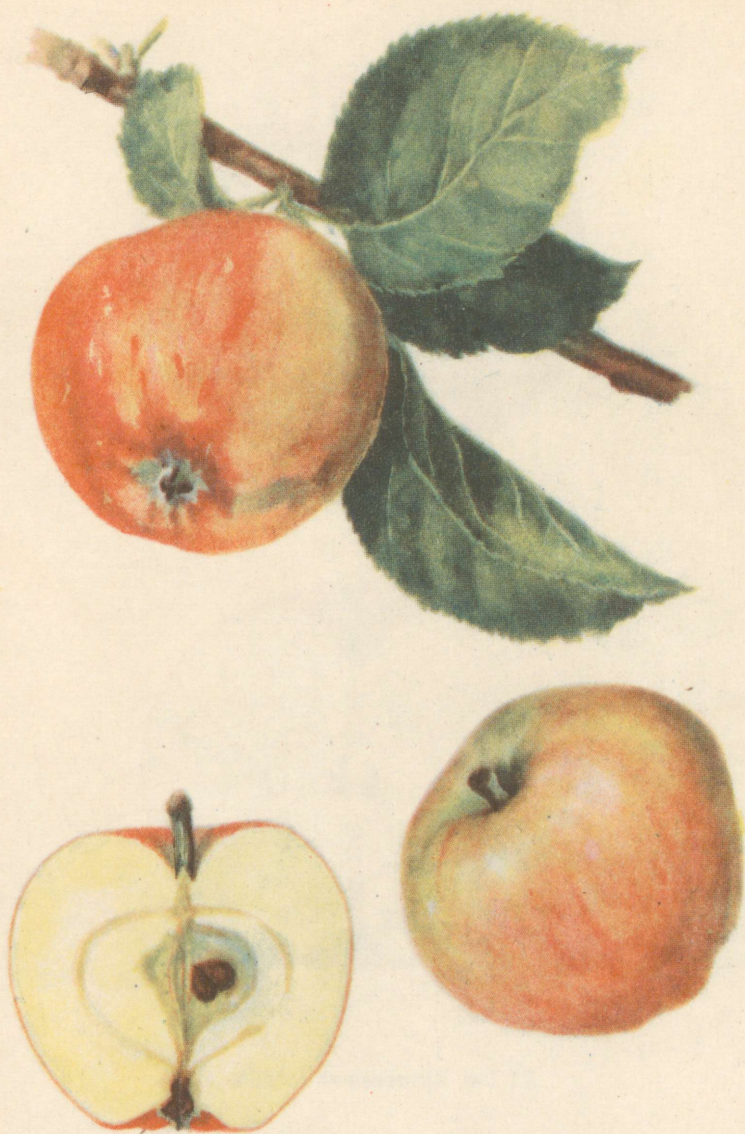
Hind rbl. 9.05.

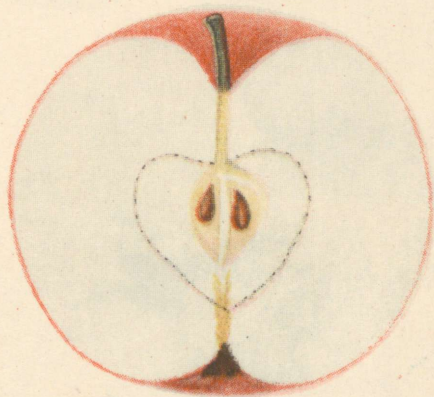
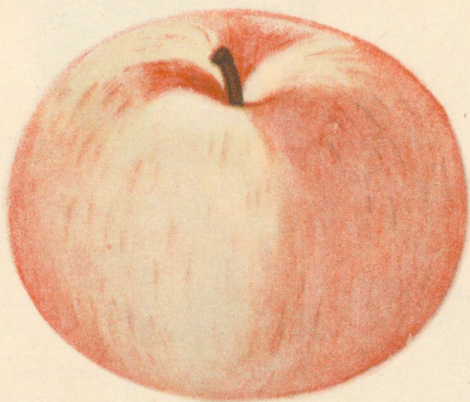
«Valge klaarõun».

«Sutslepp».

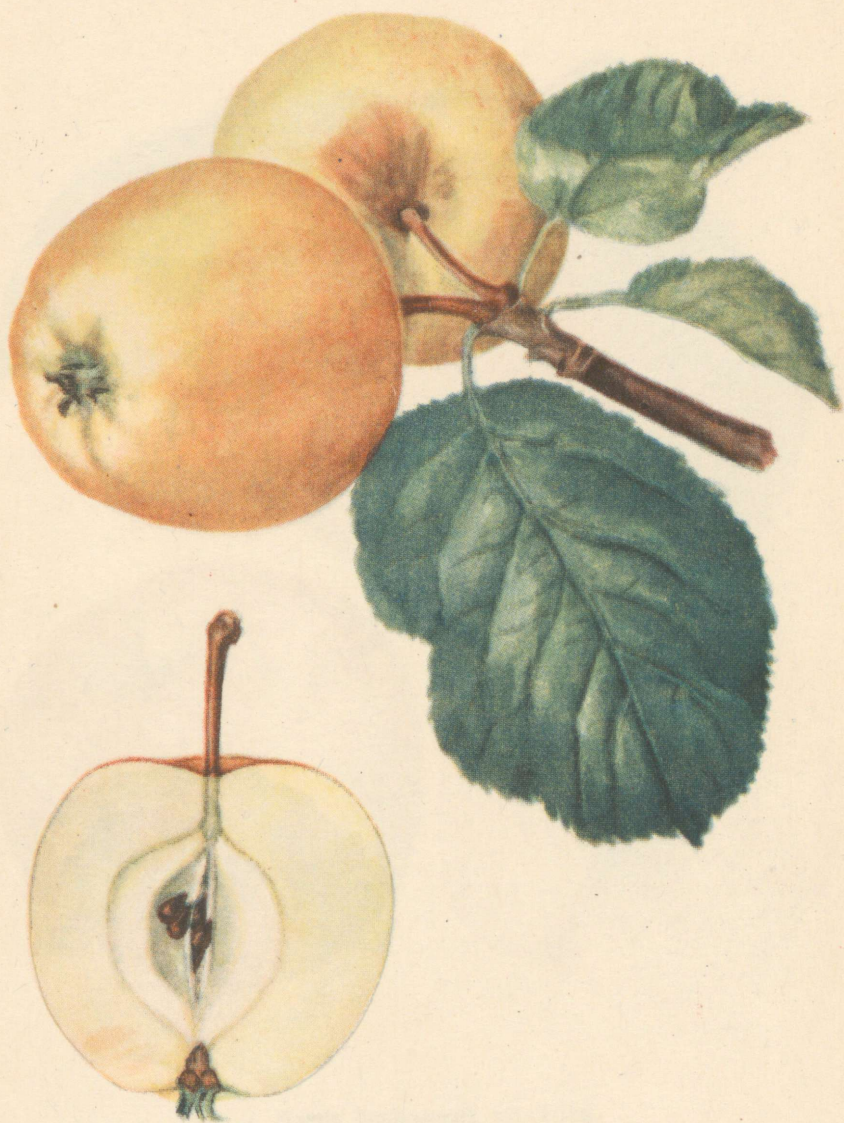
«Tallinna pirnõun».

A. Kurmi õunaseemik nr. 12.

«Pärnu tuvlõun».

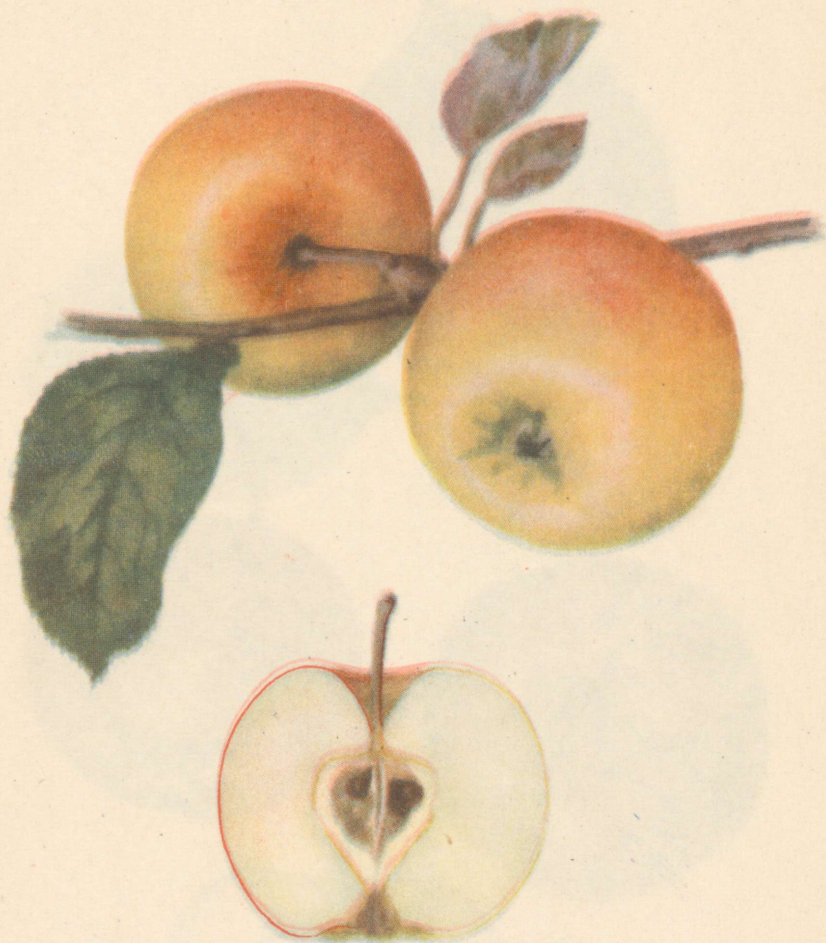
«Lilvi kuldrenett».

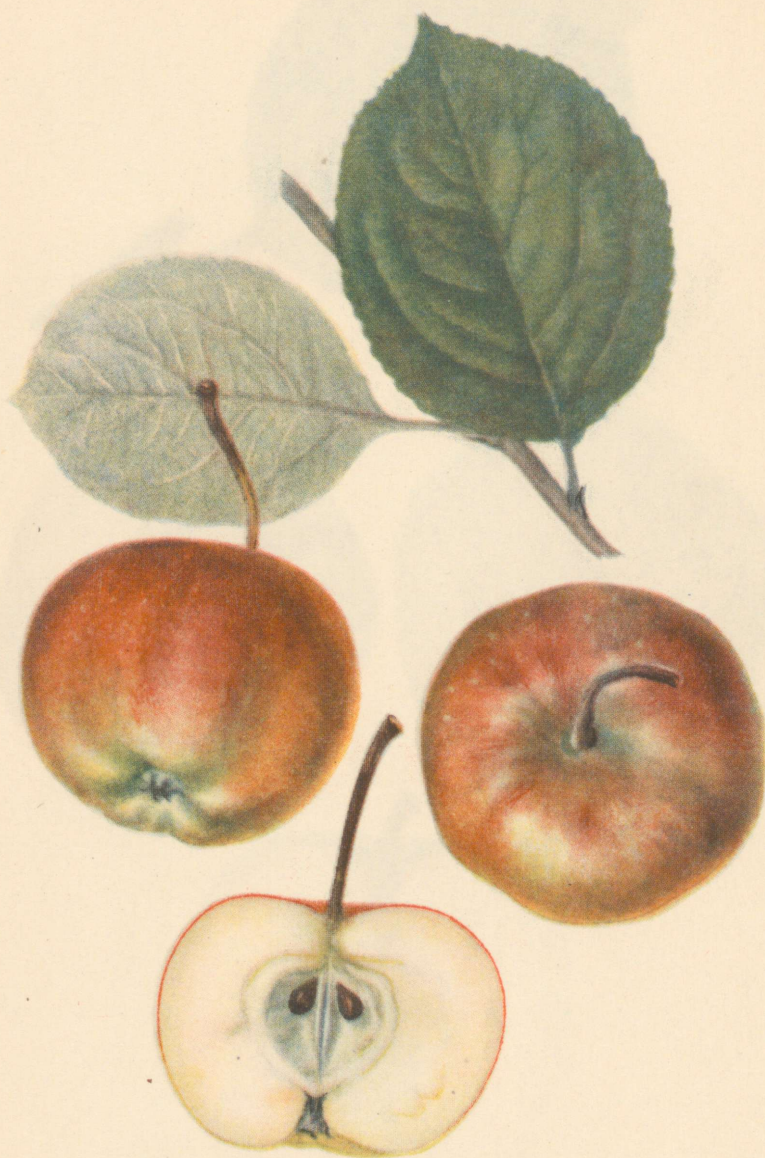
J. Raeda õunaseemik nr. 1018.

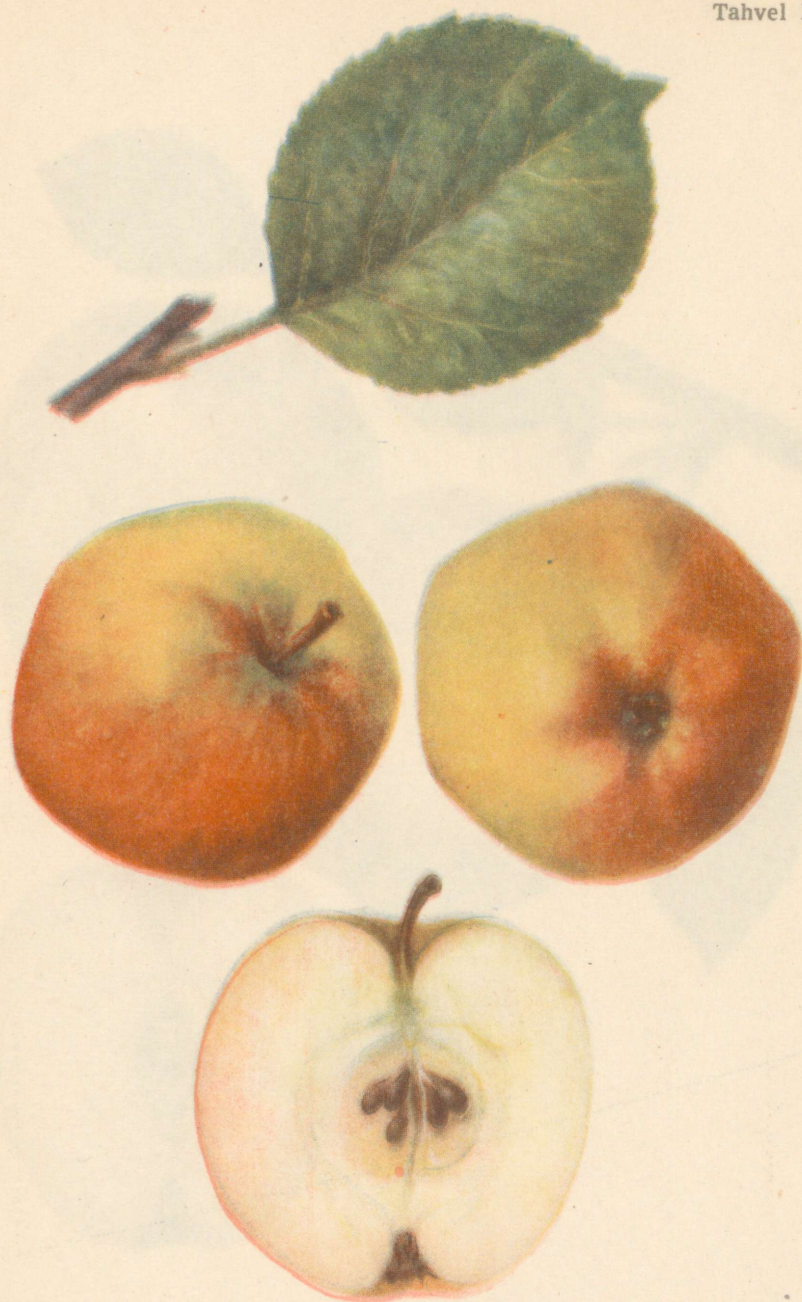
J. Raeda õunaseemik nr. 1048.

«Lilvi stbulõun».

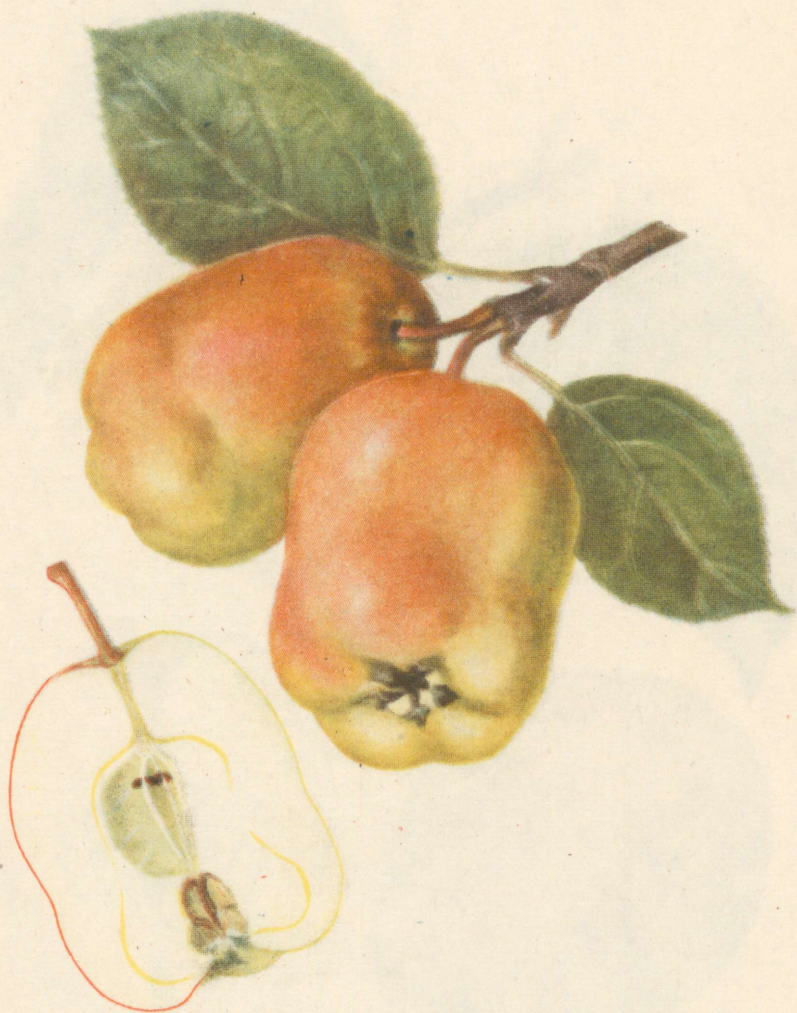
«Paide taliõun».

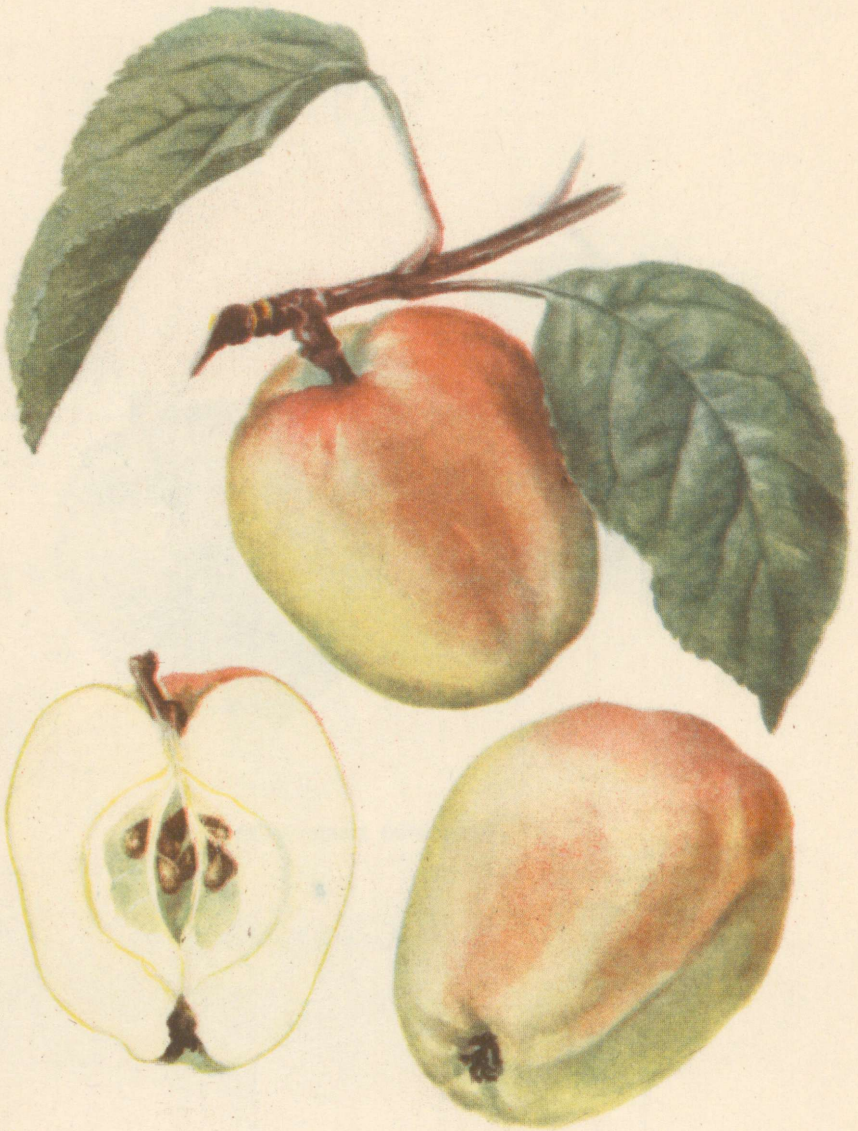
«Põltsamaa taliõun».

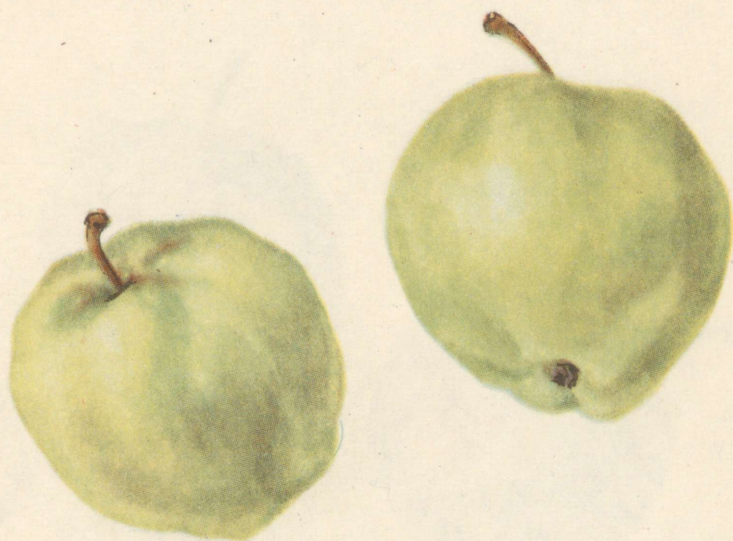
J. Raeda õunaseemik nr. 1076.

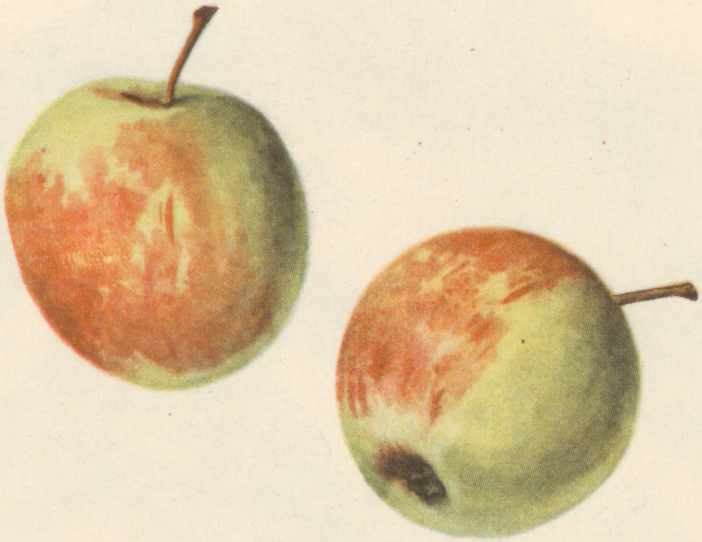
J. Raeda õunaseemik nr. 984.

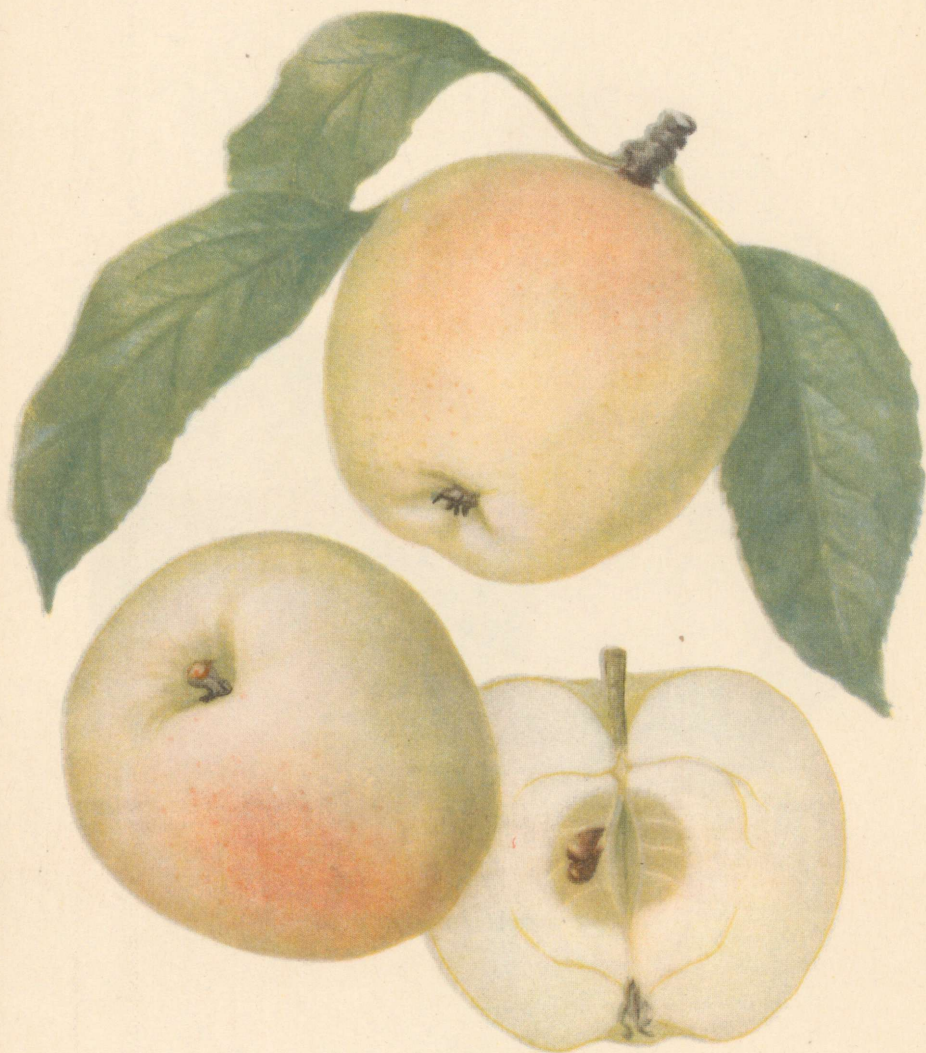
O. Kramerl õunaseemik nr. 15.

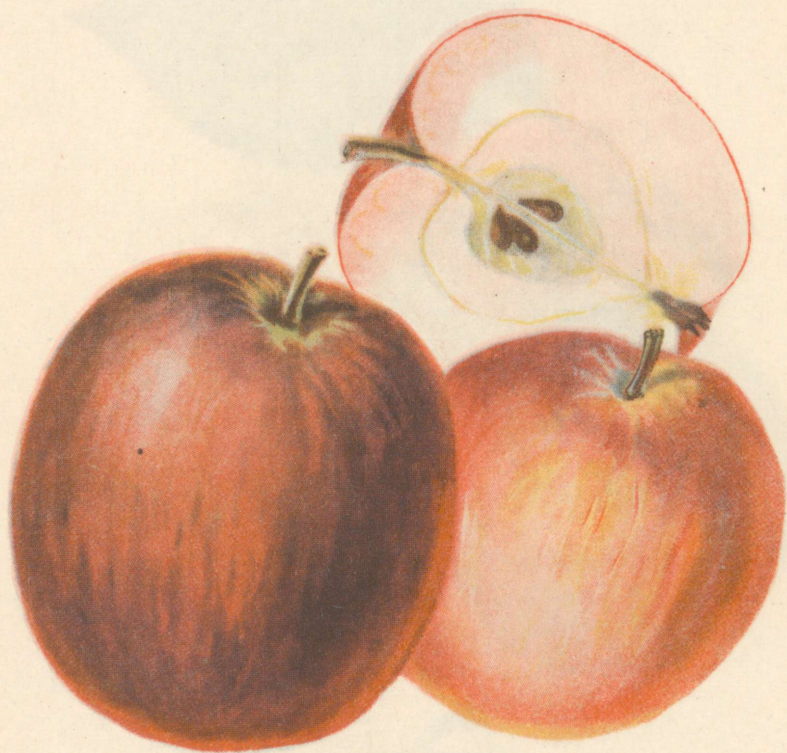
O. Kramerl õunaseemik nr. 22.

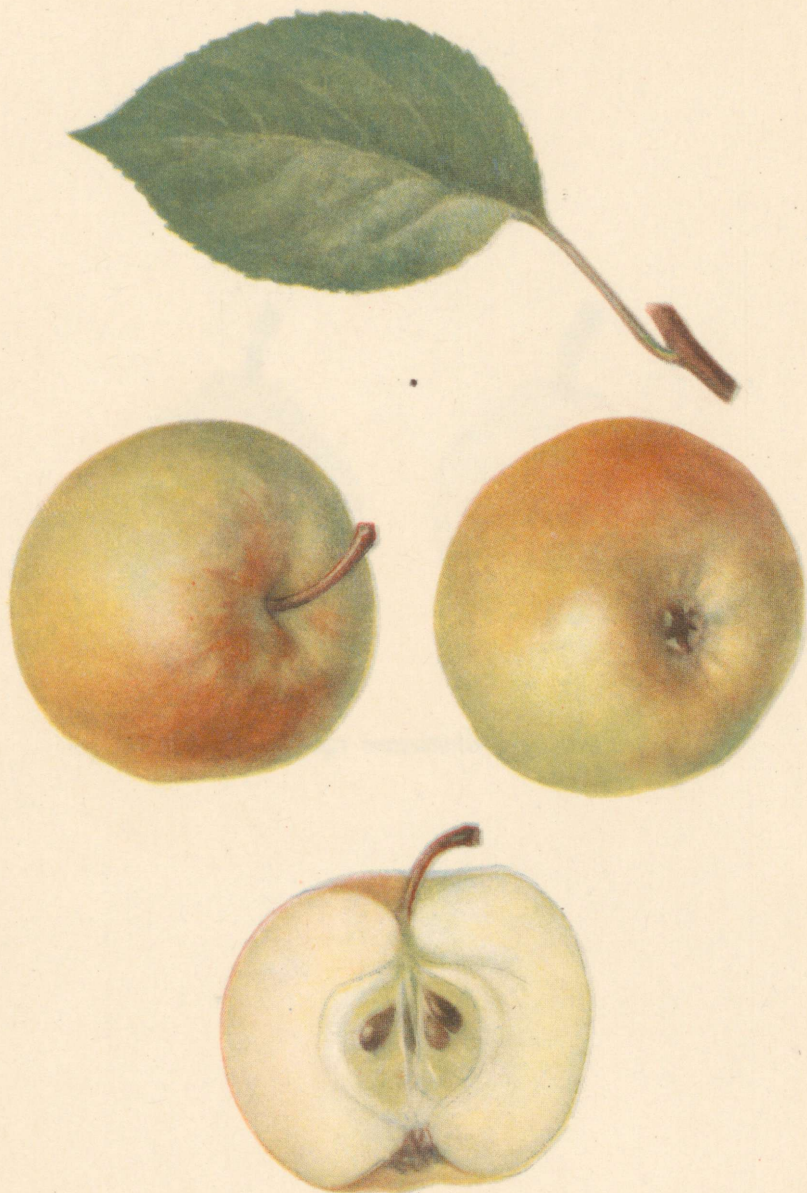
O. Krameri õunasemik nr. 24.

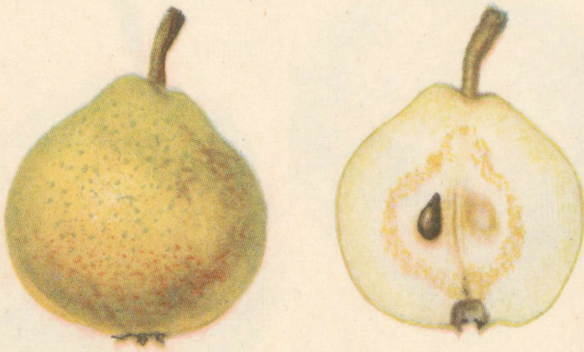
O. Krameri õunaseemik nr. 29.

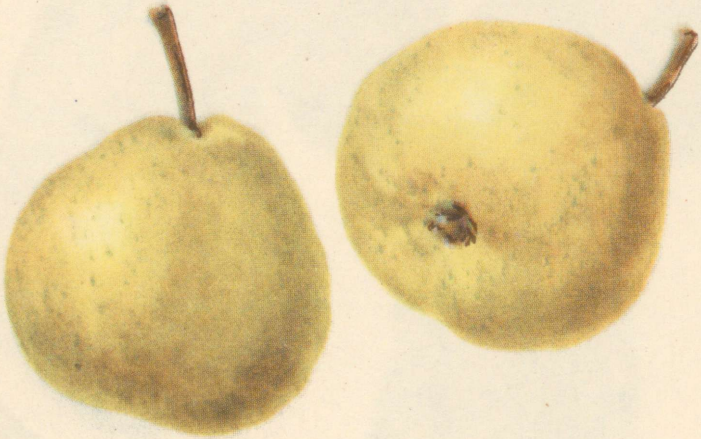
A. Kurmi õunaseemik nr. 6.

«Tellissaare õun».

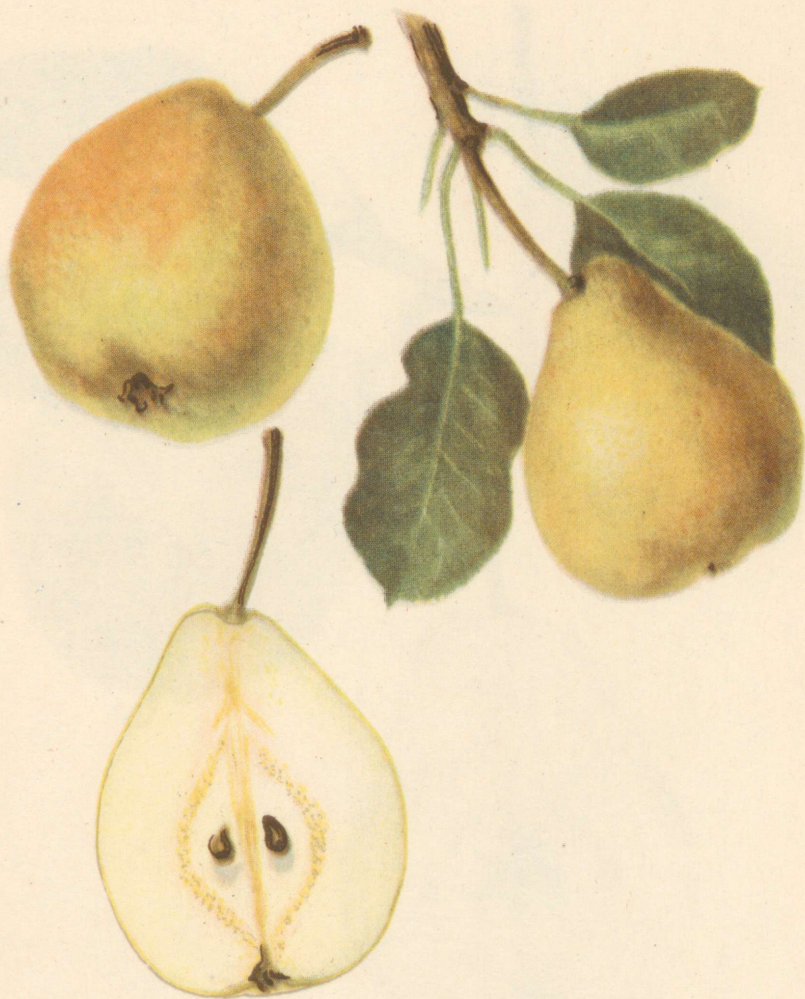
«Kägl bergamott».

«Lutsu võlpirn».

O. Kramerl pirniseemik nr. 21.

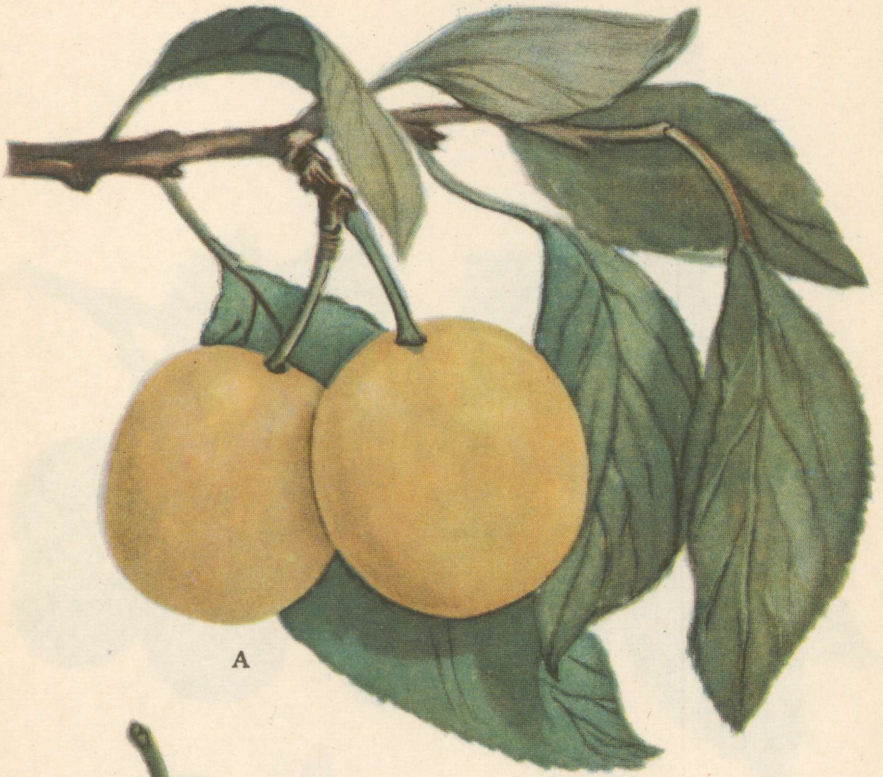
A. Kurvitsa pirniseemik nr. 5.

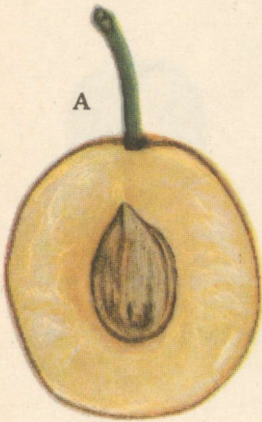
«Järve seemik».

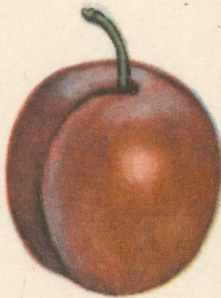
«Tartu punane ploom».

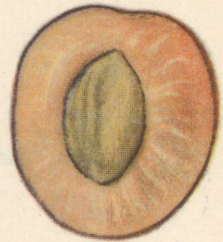
A

A

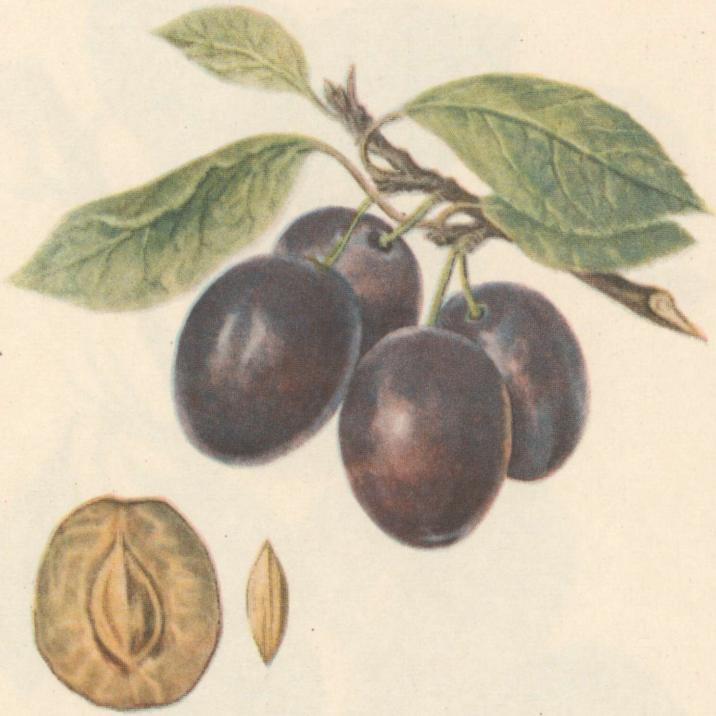
B

A — «Tartu kollane ploom», B — «Tartu kaunitar».

«Hilu sinine» ehk «Suureviljaline kreek».

«Pärnu ploom».

«Noarootsi punane ploom».

«Līvi kollane munaploom».

Harilik kreek.

Rbl. 9.05

A-20486

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00178303 6